

บทที่ 2

นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อปัญหาแก้มพูซา

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทยได้รับพระบรมราชโองการฯ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 17 ของประเทศไทยเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1988 โดยเป็นผู้นำรัฐบาลผสมพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งคนแรกในรอบ 12 ปี (นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976) รัฐบาลชุดนี้ได้รับความสนใจทั้งจากภายใน และภายนอกประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่มีการริเริ่มแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน และการแก้ไขปัญหากัมพูชาในทิศทางใหม่ ได้แก่ การเสนอที่จะปรับเปลี่ยนท่าทีต่อประเทศเหล่านี้ให้มีลักษณะผ่อนปรนมากกว่าที่ผ่านมาในอดีตด้วยการนำเอาประเด็นทางเศรษฐกิจมาใช้เป็นหลักในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันตามนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” อันนำไปสู่การสนับสนุนให้ภาคเอกชนไทยติดต่อค้าขายกับลาว เวียดนาม และระบอบเฮง สัมรินอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีการเสนอให้รัฐบาลไทยเริ่มติดต่อเจรจากับระบอบเฮง สัมรินอย่างเปิดเผย และให้มีการแยกแยะปัญหาแก้มพูซาออกเป็นส่วนๆ หลังจากนั้นจึงค่อยพยายามหาหนทางแก้ไขไปที่ละประเด็น

ความพยายามของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณที่ต้องการจะปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนเริ่มปรากฏให้เห็นในการให้สัมภาษณ์เมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีว่า “สำหรับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เวียดนามนั้นจะต้องเป็นตลาดการค้าต่อไปไม่ใช่สนามสู้รบ ปัญหาแก้มพูซาก็เช่นเดียวกัน เราต้องการให้แก้มพูซาสงบจะได้สนับสนุนให้มีการค้าขายแดนมากขึ้น” (สยามรัฐ, 5 สิงหาคม 2531: 16) หลังจากนั้นในวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1988 แนวความคิดที่ต้องการจะปรับความสัมพันธ์กับประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนดังกล่าวก็กลายมาเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของเอกสารคำแถลงนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล ซึ่งระบุว่า

รัฐบาลจะดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระ โดยยึดถือผลประโยชน์ของชาติเป็นหลักเพื่อ
 ชำรงไว้ซึ่งเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดน ... ทั้งจะใช้การต่างประเทศในการส่งเสริม
 ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ... โดยจะ ... ปรับปรุงความสัมพันธ์ทั้งในทาง
 เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะการขยายตลาดการค้าระหว่างกัน และเสริมสร้างความเข้าใจ
 อันดี และไม่ตรีจิตกับประเทศเพื่อนบ้านให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ และสมานฉันท์ในลักษณะที่
 ตอบสนองผลประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนจะพยายาม และส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาในภูมิภาค
 และปัญหาระหว่างประเทศ โดยวิธีการทางการเมือง และการทูต (คำแถลงนโยบายต่างประเทศ
 ของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ข้อ 3, 25 สิงหาคม 2531)

ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตรอธิบายว่า นโยบายที่เหมาะสมในการดำเนินความสัมพันธ์กับ
 ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนก็คือ การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับประเทศเหล่านั้นด้วยการ
 พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในระดับผู้นำประเทศเพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน ซึ่งจะสามารถ
 ยับยั้งความขัดแย้งไม่ให้ขยายตัวรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งการใช้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ
 สำหรับสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในคาบสมุทรอินโดจีน (สัมภาษณ์ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร,
 ข่าวพิเศษ, 14 - 20 ธันวาคม 2531: 27 - 28) และต่อมานายกรัฐมนตรีก็ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่
 จะต้องปรับความสัมพันธ์กับประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนในโอกาสต่างๆ อีกหลายครั้ง ยกตัวอย่างเช่น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันทำให้เราจำเป็นต้องมีนโยบายต่างประเทศที่มี
 ลักษณะรุก กระฉับกระเฉง มีความริเริ่ม และในขณะเดียวกันก็ต้องมีความสอดคล้องกับ
 ความเป็นจริง โดยนัยนี้ ข้าพเจ้ามองว่า ... เราต้องมุ่งพัฒนาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และ
 สร้างสรรค์มากขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านต่างอุดมการณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันที่จะทำให้สายใย
 แห่งสันติภาพในภูมิภาคมีความเข้มแข็ง และเหนียวแน่นมากกว่าเดิม และเปิดโอกาสให้
 เพื่อนบ้านของเราเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจในภูมิภาคได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะมี
 ผลให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ สิ่งที่ข้าพเจ้าต้องการเน้น คือ จุดมุ่งหมายระยะยาวในการแปรสภาพ
 อินโดจีนจากเขตแห่งสงครามให้เป็นเขตแห่งสันติภาพ ซึ่งมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับประเทศ
 อื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ... ในด้านการค้า การลงทุน การคมนาคม และการ
 สื่อสารโทรคมนาคม ... ภารกิจของเราในเรื่องนี้เป็นสิ่งที่เราเพิ่งเริ่มปฏิบัติ ... เราสามารถฟื้นฟู
 กระบวนการพบปะแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำที่ได้ขาดตอนไปอย่างน่าเสียดายเป็นเวลาร่วมทศวรรษ
 เราจำเป็นต้องแก้ไขปัญหานี้ และอุปสรรคอีกมากมายก่อนที่จะมีความเป็นมิตรอย่างเต็มที่กับ

ประเทศพี่น้องต่างอุดมการณ์ การคืนดีกับเวียดนามเป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าให้ความสำคัญสูงสุด เราจะต้องไม่ทำให้เวียดนามคิดว่า การขยายตัวทางทหารเป็นวิธีการที่ชอบธรรม และมีประโยชน์ ... ข้าพเจ้าเชื่อว่า เวียดนามกำลังปรับตัวเองเพื่อให้ยอมรับความเป็นจริง และพยายามเอื้อมมือให้ปฏิบัติของตนอย่างจริงจัง ... เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากการจมปลักในกัมพูชา และเพื่อที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เสื่อมโทรมของตน (สุนทรพจน์ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศ เรื่อง ประเทศไทยกับโลกในทศวรรษ 1990, 22 ธันวาคม 1988, อ้างใน ชาวพิเศษ, 28 ธันวาคม 2531 - 3 มกราคม 1989: 31 - 32)

ภารกิจสำคัญประการหนึ่ง คือ การทำให้บรรยากาศความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านดีขึ้น มีความมั่นคง และมีเสถียรภาพมากขึ้น ผมจึงได้กล่าวเมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีว่า ต้องการเปลี่ยนให้อินโดจีนกลายเป็นสนามการค้า ... คงไม่มีใครปฏิเสธว่า ด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านจะต้องอยู่ด้วยกัน จะต้องมิชะตากรรม และชีวิตที่เกี่ยวข้องกันตลอดไป นี่คือ สัจธรรม (สุนทรพจน์ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ต่อ ชมรมนักธุรกิจเพื่อการพัฒนา เรื่อง เศรษฐกิจไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน, 30 มกราคม 2532)

อนึ่ง ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตรยืนยันว่า การประกาศนโยบายใหม่ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณนี้ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศของไทยต่อปัญหา กัมพูชา แต่อย่างใด รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังคงพยายามหาหนทางให้เวียดนามถอนทหารออกจาก กัมพูชา และสนับสนุนให้กัมพูชาเป็นประเทศที่มีอิสระ เป็นกลาง และไม่สร้างภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดการผ่อนคลาย ความตึงเครียดระหว่างประเทศต่างๆ ได้เอื้ออำนวยให้ประเทศไทยสามารถติดต่อเจรจากับเวียดนาม และระบอบเขมร สัมรินได้มากขึ้นกว่าในอดีต โดยใช้การค้า และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน และการสร้างสันติภาพขึ้นในกัมพูชา (สัมภาษณ์ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร, ชาวพิเศษ, 14 - 20 ธันวาคม 2531: 27 - 29)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การทำให้ประเทศคาบสมุทรมอินโดจีนเป็นสนามการค้า ตามคำประกาศของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพขึ้นในกัมพูชาอย่างมาก

เนื่องจากรัฐบาลไทยจำเป็นต้องหาหนทางยุติการสู้รบกันระหว่างกองกำลังฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชา โดยเร็วที่สุดเพื่อจะเปิดทางให้ภาคเอกชนไทยสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้เขียนจึงแบ่งการศึกษา นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่กัมพูชาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน คือ (1) การดำเนินการทางการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในกัมพูชา และ (2) การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับระบอบเฮง สัมรินตามนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า"

การแก้ไขปัญหากัมพูชา

1. การติดต่อกับนายฮุน เซน นายกรัฐมนตรีของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณแสดงเจตนาารมณที่จะให้นายฮุน เซนเดินทางมาเยือนประเทศไทยในระหว่างการแสดงสุนทรพจน์ต่อสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศ ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1988 (มติชนสุดสัปดาห์, 29 มกราคม 2532: 6) ซึ่งต่อมา นายฮุน เซน นายกรัฐมนตรีของระบอบเฮง สัมรินพร้อมกับคณะผู้ติดตามรวมทั้งสิ้น 24 คนก็เดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างไม่เป็นทางการในระหว่างวันที่ 25 ถึง 27 มกราคม ค.ศ. 1989 ตามคำเชิญของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ คณะของนายฮุน เซนได้โดยสารเครื่องบินของกองทัพอากาศไทยจากกรุงเวียงจันทน์มาถึงท่าอากาศยานกองบัญชาการกองทัพอากาศ กรุงเทพมหานครในวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1989 โดยทางฝ่ายรัฐบาลไทยได้ส่งนายอนุวรรตน์ วัฒนพงศ์ศิริ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีไปต้อนรับ หลังจากนั้นคณะของนายฮุน เซนก็เข้าพักที่โรงแรมไฮแอท เซ็นทรัล พลาซ่า ซึ่งมีคณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทยรอดต้อนรับอยู่ (มติชนสุดสัปดาห์, 29 มกราคม 2532: 6; ข่าวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 19) ทั้งนี้ นายฮุน เซนได้กล่าวก่อนที่จะเดินทางไปพบพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณว่า

ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญของ ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณให้มาเยือนประเทศไทยในเวลา ปัจจุบันถือว่าการเปิดช่องทางที่กว้างใหญ่ที่สุดในความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชา และประเทศไทย และสิ่งนี้ก็คือ การเปิดสู่ทางการแก้ไขปัญหากัมพูชาด้วยมาตรการทางการเมืองที่สะดวกที่สุด ...

ข้าพเจ้าขอแจ้งให้ทราบว่า ... ข้าพเจ้าพร้อมที่จะหารือในทุกปัญหาที่ทางฝ่ายไทยพอใจจะปรึกษาหารือด้วย นอกจากปัญหาทางการเมืองแล้ว ข้าพเจ้าก็พร้อมที่จะหารือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสอง ฝ่ายข้าพเจ้าจะเปิดประตูอย่างกว้างใหญ่เพื่อต้อนรับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ... อย่างน้อยที่สุดก็ควรสร้างบรรยากาศให้ประชาชนของสองประเทศสามารถทำมาหากินได้อย่างสะดวกสบาย (การแถลงข่าวของนายสุน เชนเกี่ยวกับการเดินทางมาเยือนประเทศไทย, อ้างใน ชาวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 24)

การพบปะกันระหว่างฝ่ายไทย และฝ่ายระบอบเฮง สัมรินมีขึ้นในช่วงบ่ายของวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1989 ณ บ้านพักชอยราชครูของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยนายสุน เชนได้เข้าพบพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นการส่วนตัวนานประมาณ 20 นาที หลังจากนั้นจึงมีการพูดคุยกับผู้ร่วมเจรจาทั้งหมดของฝ่ายรัฐบาลไทย ซึ่งประกอบด้วยพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ รักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบก คณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. เกษมสโมสร เกษมศรี ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว. เทพ เทวกุล อธิบดีกรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ พลโทจรัล กุลละวณิช ผู้ประสานงานภารกิจด้านการทหาร และการเมืองระหว่างประเทศ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เสนาธิการทหาร พลโทสมคิด จงพยุหะ เจ้ากรมยุทธการทหาร พลเอกปัญญา สิงห์ศักดิ์ เลขานุการนายกรัฐมนตรี และพลเอกสนั่น เสวตเศรณี เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาได้เดินทางกลับไปเมื่อเวลาประมาณ 19 นาฬิกา ก่อนที่การพูดคุยครั้งนี้จะยุติลง (เมื่อเวลาประมาณ 20 นาฬิกา) โดยบรรลุความเห็นร่วมกันว่า ควรจะมีการยุติความช่วยเหลือทางทหารจากภายนอกทั้งหมดภายหลังจากที่เวียดนามถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชาแล้ว และให้มีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศขึ้นเพื่อดูแลการถอนทหาร และการยุติความช่วยเหลือดังกล่าว (ชาวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 19 - 20; เสาวภาคย์ เดชะสาย, 2533: 91; สยามจดหมายเหตุ, 17 - 23 กุมภาพันธ์ 2532: 198 - 199) ต่อมาในช่วงกลางคืนพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็จัดงานเลี้ยงให้กับคณะของนายสุน เชนขึ้นบนเรือโอเรียนเต็ลควีน แต่พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาไม่ได้ร่วมงานเลี้ยงครั้งนี้ด้วย

ต่อมาในวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1989 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณมีแถลงการณ์เกี่ยวกับการพูดคุยกับนายสุน เชน และการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา กัมพูชา โดยมีสาระสำคัญว่า รัฐบาลไทยต้องการให้ชาวกัมพูชาหันหน้าปรองดองกันเพื่อสร้างความเจริญให้กับประเทศ ส่วนความขัดแย้ง

ระหว่างเจ้านโรดม สิหนุ และนายฮุน เซนเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาแกมพูชานั้นเป็นเรื่องที่ต้องให้ทั้งสองฝ่ายไปตกลงรวมขอมกันเอง นอกจากนี้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังกล่าวอีกว่า ตนเองพยายามที่จะชักชวนให้ผู้แทนของแกมพูชาสี่ฝ่ายไปร่วมการประชุมจิมสองที่กำหนดจะมีขึ้นที่ประเทศอินโดนีเซียในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 ซึ่งนายฮุน เซนได้ตกลงรับปากในเรื่องนี้แล้ว และต่อมาในวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1989 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็เชิญเจ้านโรดม รณฤทธิ์ นายซอน ซาน และนายเคียว สมพอนมารับประทานอาหารค่ำ และหารือร่วมกันที่โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพมหานคร เพื่อปรับความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจต่อการเชิญนายฮุน เซนให้มาเยือนประเทศไทย และประสานจุดยืนของแต่ละฝ่ายในการแก้ไขปัญหาแกมพูชา โดยภายหลังจากที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณแจ้งให้บุคคลเหล่านั้นทราบถึงท่าทีที่ผ่อนปรนมากขึ้นของนายฮุน เซนแล้ว ผู้แทนของแกมพูชาทั้งสามฝ่ายก็ตกลงรับปากที่จะเดินทางไปร่วมการประชุมจิมสองตามกำหนด (ข่าวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 20)

สำหรับทางด้านคณะของนายฮุน เซนนั้นได้ไปเยี่ยมชมกิจการของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ (ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านธุรกิจการเกษตรแบบครบวงจร) ในช่วงเช้าของวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1989 ส่วนในช่วงบ่ายก็ได้มีการพบปะพูดคุยกับคณะผู้แทนภาคเอกชนไทยเพื่อเชิญชวนให้เข้าไปลงทุนในแกมพูชา โดยสิ่งที่ทางฝ่ายภาคเอกชนไทยให้ความสนใจก็คือ ธุรกิจการประมง ป่าไม้ อัญมณี และการท่องเที่ยว นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ และ ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย ซึ่งเข้าร่วมในการเจรจาครั้งนี้ให้ความเห็นว่า นักธุรกิจไทยสามารถเข้าไปประกอบธุรกิจในแกมพูชาได้ ถึงแม้รัฐบาลไทยจะยังไม่ให้การรับรองทางการทูตต่อระบอบเขง สัมรินก็ตาม อย่างไรก็ตาม การพูดคุยครั้งนี้จะบรรลุผลที่เป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อสถานการณ์ภายในแกมพูชามีความสงบสุขมากพอ (ข่าวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 21; สยามจดหมายเหตุ , 17 - 23 กุมภาพันธ์ 2532: 200)

นายฮุน เซนได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับผลของการมาเยือนประเทศไทยครั้งนี้ก่อนที่จะเดินทางกลับแกมพูชาในช่วงบ่ายของวันที่ 27 มกราคม ค.ศ. 1989 ว่า

การมาเยือน ... ครั้งนี้ประสบความสำเร็จ ข้าพเจ้าขอบคุณนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณที่เอื้อเฟื้อจัดให้มีการเดินทางครั้งนี้ ... การเดินทางมาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งแรกนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะยุติสงครามแกมพูชา ... ข้าพเจ้า และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณมีความเต็มใจอย่างยิ่งที่จะร่วมมือแก้ไขปัญหาแกมพูชาให้เสร็จสิ้นโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ... ส่วนความเห็นที่วิตกกันว่า การเจรจาทันทีครั้งนี้จะนำไปสู่การรับรองรัฐบาล ข้าพเจ้าอยากจะเห็นว่า สิ่งสำคัญ

ที่สุทธระหว่างเราก็คือ การยุติการเช่นฆ่ากันให้เร็วที่สุด การไม่รับรองรัฐบาลไม่ได้หมายความว่า เราไม่สามารถจะคุยกันได้ เรากำลังพูดจากันเพื่อหาทางออก (ข่าวพิเศษ, 1 - 7 กุมภาพันธ์ 2532: 25)

สำหรับประเด็นเรื่องการแก้ไขปัญหากัมพูชานั้น นายฮุน เซนยืนยันความพร้อมที่จะ ดำเนินการตามข้อตกลงระหว่างพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา และนายเหงียน โก ชัก รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศของเวียดนาม ซึ่งจัดทำขึ้นเมื่อพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาเดินทางไปเยือน เวียดนามระหว่างวันที่ 9 ถึง 12 มกราคม ค.ศ. 1989 ทั้งในประเด็นเรื่อง (1) การกำหนดตารางเวลา ถอนกำลังทหารต่างชาติออกจากกัมพูชาเอาไว้อย่างแน่นอน (2) การยุติความช่วยเหลือ และการ แทรกแซงจากภายนอกประเทศ (3) การสร้างความปรองดองระหว่างชาวกัมพูชาฝ่ายต่างๆ และ (4) การยอมรับความสำคัญของการประชุมจิมสองที่ประเทศอินโดนีเซีย โดยนายฮุน เซนยินดีที่จะแสดง ตารางเวลาที่แน่นอนในการถอนทหารกำลังทหารเวียดนามออกจากกัมพูชาตามคำเรียกร้องของรัฐบาล ผสมกัมพูชาประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกันก็เสนอว่า ต่างชาติก็ควรจะช่วยให้ความช่วยเหลือแก่ กองกำลังของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย และควรที่จะมีมาตรการสำหรับป้องกันไม่ให้เขมรแดง สามารถกลับมาใช้อำนาจปกครองประเทศอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้นายฮุน เซนยังมีความเห็นว่า การรักษา ความสงบเรียบร้อยในกัมพูชาควรจะเป็นเรื่องที่ชาวกัมพูชาต้องรับผิดชอบกันเอง ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้อง จัดกองกำลังรักษาสันติภาพเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในกัมพูชาภายหลังจากที่เวียดนามถอนกำลังทหาร ออกไปแล้ว (สยามจดหมายเหตุ, 20 - 26 มกราคม 2532: 87 - 88; สยามจดหมายเหตุ, 17 - 23 กุมภาพันธ์ 2532: 198; **Bangkok Post**, 28 January 1989: 1)

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และม.ร.ว. สุภมพันธ์ บริพัตรเห็นว่า การมาเยือนประเทศไทย ของนายฮุน เซนครั้งนี้เป็นการปูทางให้กับกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ ประชุมจิมสอง นอกจากนี้นายฮุน เซนยังแสดงความเต็มใจที่จะเจรจาระดับทวิภาคีกับนายกรัฐมนตรีใน ทุกเรื่องทั้งที่เป็นประเด็นทางการเมือง และประเด็นทางเศรษฐกิจ รวมทั้งยังรับปากที่จะปล่อยคนงาน ไทยที่ถูกคุมขังอยู่ในกัมพูชาก็ประมาณ 300 คนให้เป็นอิสระ (หลังจากที่ก่อนหน้านี้ได้มีการปล่อย คนงานไทยจำนวน 200 คนมาครั้งหนึ่งแล้ว) และยินดีจะรับผู้อพยพชาวกัมพูชากลับประเทศถ้าหาก รัฐบาลไทยเห็นชอบด้วย (สัมภาษณ์ ม.ร.ว. สุภมพันธ์ บริพัตร, ข่าวพิเศษ, 7 - 10 กุมภาพันธ์ 2532: 22 - 23; ข่าวพิเศษ, 7 - 10 กุมภาพันธ์ 2532: 19 - 22; **Bangkok Post**, 30 January 1989: 1, 3; **The Nation**, 25 January 1989: 1; **The Nation**, 26 January 1989: 1)

อนึ่ง ต่อมานายฮุน เซนยังได้เดินทางมาประเทศไทยอีกสองครั้ง คือ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 นายฮุน เซนได้แวะพักที่กรุงเทพมหานครก่อนจะเดินทางต่อไปยังกรุงจาการ์ตาเพื่อร่วมประชุมกับเจ้านโรดม สีหนุ ระหว่างวันที่ 3 ถึง 4 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 ทั้งนี้ นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ได้เดินทางไปต้อนรับนายฮุน เซนที่ท่าอากาศยาน และมีโอกาสสอบถามความคิดเห็นของนายฮุน เซน เกี่ยวกับข้อเสนอของเจ้านโรดม สีหนุ ซึ่งต้องการให้รัฐบาลไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมกัมพูชาสี่ฝ่าย ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร (ก่อนหน้านี้นายฮุน เซนก็เคยมีข้อเสนอลักษณะเดียวกันมาครั้งหนึ่งแล้วเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1989) ท่าทีของนายฮุน เซนมีลักษณะที่ผ่อนปรนมากขึ้นในประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง กองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติสำหรับทำหน้าที่ตรวจสอบการถอนทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา โดยนายฮุน เซนแจ้งว่า ยินดีจะให้กองกำลังสหประชาชาติจำนวน 100 คนเดินทางเข้าไปใน กัมพูชาได้ และยังคงสนับสนุนให้เจ้านโรดม สีหนุดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาปรองดองแห่งชาติ (National Reconciliation Council) อีกด้วย นอกจากนี้นายฮุน เซนยังแจ้งให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ระบอบเฮง สัมรินริเริ่มขึ้นภายในประเทศ เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และ กฎหมายการถือครองที่ดินให้อำนาจต่อการลงทุนของต่างชาติมากขึ้น การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาให้มีลักษณะเป็นประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์น้อยลง คือ รัฐกัมพูชา (The State of Cambodia) และการเปลี่ยนธงชาติใหม่ เป็นต้น โดยหวังว่า การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยทำให้ประเทศต่างๆ ยอมรับระบอบเฮง สัมรินมากยิ่งขึ้น (The Nation, 25 April 1989: 2; The Nation, 2 May 1989: 1 - 2)

วันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 นายฮุน เซน และคณะได้เดินทางกลับมาแวะพักที่ กรุงเทพมหานครอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากเสร็จสิ้นการประชุมกับเจ้านโรดม สีหนุที่กรุงจาการ์ตา ซึ่ง ปรากฏว่า ทางฝ่ายเจ้านโรดม สีหนุเองก็มีท่าทีผ่อนปรนมากขึ้นด้วย (ภายหลังจากที่เคยแสดงความ ไม่พอใจอย่างมากเมื่อนายฮุน เซนมาเยือนประเทศไทยในช่วงเดือนมกราคม ค.ศ. 1989) โดยตกลงที่จะไปประชุมกับนายฮุน เซนอีกครั้งที่กรุงปารีส ส่วนนายฮุน เซนก็เชิญเจ้านโรดม สีหนุให้กลับไปดำรง ตำแหน่งเป็นประมุขของประเทศ อย่างไรก็ตาม เจ้านโรดม สีหนุได้ยืนยันเงื่อนไขว่า จะเดินทางกลับ ประเทศก็ต่อเมื่อเวียดนามถอนทหารทั้งหมดออกจากกัมพูชาแล้วเท่านั้น รวมทั้งระบอบเฮง สัมรินยัง ต้องดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และปฏิรูประบบการเมืองให้เป็นแบบหลายพรรคด้วย อนึ่ง ถึงแม้ เจ้านโรดม สีหนุจะสนับสนุนให้เขมรแดงมีโอกาสเท่าเทียมกับฝ่ายอื่นๆ ในประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วม ทางการเมืองภายหลังจากที่การสู้รบในกัมพูชายุติลง แต่เจ้านโรดม สีหนุก็เห็นด้วยกับนายฮุน เซนใน ประเด็นที่ว่า เขมรแดงจะต้องไม่สามารถกลับมาครองอำนาจเพียงฝ่ายเดียวในกัมพูชาได้อีก ซึ่งก็เป็น

ท่าที่รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และประเทศต่างๆ เห็นพ้องร่วมกัน (The Nation, 6 May 1989: 1 - 2)

สำหรับการเดินทางมาประเทศไทยครั้งนี้ คณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี คือ นาย พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ม.ร.ว. สุขุมพันธ์ บริพัตร และนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณได้ไปต้อนรับนาย ฮุน เซนที่ท่าอากาศยาน และต่อมาในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 นายฮุน เซนได้พูดคุยกับพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพมหานคร (ร่วมกับคณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี พลเอกปัญญา สิงห์ศักดิ์ดา เลขาธิการนายกรัฐมนตรี พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา และ ม.ร.ว. เทพ เทวกุล อธิบดีกรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ) เพื่อแจ้งให้ทราบถึงผลการประชุมกับเจ้านโรดม สีหนุ รวมทั้งยังเจรจากันในเรื่องการรับผู้อพยพชาวกัมพูชากลับประเทศ และการส่งเสริมความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจระหว่างกัน (The Nation, 8 May 1989: 1 - 2) ในการเจรจาครั้งนี้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้เสนอว่า การตกลงหยุดยิงกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชาควรจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เป็นอันดับแรกในการแก้ไขปัญหา กัมพูชา ซึ่งนายฮุน เซนก็เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรียังเสนอให้ผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่ายลงนามในข้อตกลงหยุดยิงระหว่างกันก่อนที่ เวียดนามจะถอนทหารออกจากกัมพูชาในเดือนกันยายน ค.ศ. 1989 ทั้งนี้ นายฮุน เซนแสดงความเต็ม ใจที่จะประกาศหยุดยิงฝ่ายเดียว ถ้าหากกองกำลังอีกสามฝ่ายยังไม่สามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ หลังจากนั้นนายฮุน เซนก็ได้สรุปผลการประชุมกับเจ้านโรดม สีหนุที่กรุงจาการ์ตา โดยระบุว่า ปัญหาหลักใน การประชุมก็คือ ประเด็นเรื่องการรวมตัวกันระหว่างระบอบเฮง สัมริน และรัฐบาลผสมกัมพูชา ประชาธิปไตยเพื่อจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นบริหารประเทศ (The Nation, 8 May 1989: 1 - 2)

การเชิญนายฮุน เซนให้มาเยือนประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจุดยืนของนโยบายต่างประเทศ ต่อกัมพูชาที่รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ยึดถือต่อเนื่อง มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 10 ปี เพราะถึงแม้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณจะยืนยันว่า นายฮุน เซนเดินทาง มาเยือนประเทศไทยอย่างไม่เป็นทางการเท่านั้น และการพบปะกับคณะของนายฮุน เซนก็ไม่ได้ หมายความว่า รัฐบาลไทยจะรับรองระบอบเฮง สัมริน แต่เหตุการณ์ครั้งนี้ก็แสดงให้เห็นถึงท่าทีที่ ตรงกันข้ามกับจุดยืนของรัฐบาลไทยในอดีตที่ปฏิเสธการติดต่อเจรจาอย่างเปิดเผยกับระบอบเฮง สัมริน ซึ่งเป็นรัฐบาลที่เวียดนามจัดตั้งขึ้นภายหลังจากที่เข้ารุกรานกัมพูชา และโค่นล้มการปกครองของรัฐบาล กัมพูชาประชาธิปไตย จนในที่สุดแล้วกลายเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับฝ่ายระบอบเฮง สัมริน และ สร้างปัญหาให้กับการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหา กัมพูชา ไม่ว่าจะเป็นการประชุมจิมสอง การประชุมที่กรุง

ปารีส หรือการประชุมครั้งอื่นๆ นอกจากนี้แล้วการเชิญนายฮุน เซนให้มาเยือนประเทศไทยยังไม่น่าจะมี ความสำคัญมากเหมือนกับที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณกล่าวอ้างไว้ เพราะนายฮุน เซนได้ตกลงใจที่จะ เดินทางไปร่วมการประชุมจิมสองอยู่ก่อนแล้ว โดยที่ฝ่ายไทยไม่จำเป็นจะต้องช่วยเจรจาเกลี้ยกล่อม แต่อย่างใด

สำหรับในส่วนของผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับอาเซียน จีน และสหรัฐอเมริกา ซึ่งมี รายงานข่าวว่า ไม่พอใจที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณกระทำการครั้งไปโดยไม่ได้ปรึกษาทหารหรือร่วมกันก่อน รวมทั้งยังมีความสับสนว่า รัฐบาลไทยอาจจะกำลังพยายามปลีกตัวออกจากแนวนโยบายที่เคยยึดถือ ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง อย่างไรก็ตาม พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณอ้างว่า ตนเองได้แจ้งให้มาเลเซีย อินโดนีเซีย และจีนทราบล่วงหน้าถึงความประสงค์ที่จะเชิญนายฮุน เซนมาเยือนประเทศไทย ส่วน ทางด้าน ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตรก็กล่าวว่า ตนเองได้ช่วยประสานงานกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เกี่ยวกับการดำเนินการในเรื่องดังกล่าวผ่านทางเครือข่ายนักวิชาการด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ (ที่เรียกว่า ASEAN ISIS) ซึ่งเชื่อว่า น่าจะสามารถทำให้มาเลเซีย และอินโดนีเซียเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ ของฝ่ายไทยในการติดต่อกับระบอบเฮง สัมรินได้ในระดับหนึ่ง (สัมภาษณ์ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 19 - 25 กุมภาพันธ์ 2532: 17 - 21) นอกจากนี้แล้วพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังยืนยันว่า รัฐบาลไทยยังคงยึดถือแนวทางการแก้ไขปัญหากัมพูชาร่วมกับอาเซียน รวมทั้ง การสนับสนุน และยอมรับความสำคัญของบทบาททางการทูตของอินโดนีเซีย ดังจะเห็นได้จากการที่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณกล่าวว่า ตนเองได้โทรศัพท์ไปแจ้งให้ประธานาธิบดีซูฮาร์โตของอินโดนีเซีย ทราบถึงความสำเร็จในการชักจูงให้เจ้านโรดม รณฤทธิ์ นายซอน ซาน และนายเคียว สมพอนตกลงที่จะ เดินทางไปร่วมการประชุมจิมสองก่อนที่จะมีการแถลงข่าวเรื่องดังกล่าวต่อสื่อมวลชนเป็นเวลาสอง ชั่วโมง (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 19 - 25 กุมภาพันธ์ 2532: 21) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะอ้างของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตรจะเป็นความจริงหรือไม่ นโยบายต่างประเทศ ที่เน้นบทบาทการทูตที่เป็นเอกภาพของอาเซียนในการแก้ไขปัญหากัมพูชา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่กระทรวง การต่างประเทศ และพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาพยายามยึดถือมาโดยตลอดก็ได้รับผลกระทบจาก การ "จัดการ" เชิญนายฮุน เซนให้มาเยือนประเทศไทยเป็นอย่างมาก และเรื่องนี้ได้กลายเป็นปัญหา ต่อเนื่องมาตลอดสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

2. การดำเนินบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการประชุมอย่างไม่เป็นทางการเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชาที่กรุงจาการ์ตา และการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาที่กรุงปารีส

รัฐบาลอินโดนีเซียพยายามหาหนทางสร้างสันติภาพในกัมพูชาด้วยการให้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายมาพบปะ และเจรจากันอย่างไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ในการประชุมที่เรียกว่า การประชุมจิมทึงจัดขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1988 ที่เมืองโบกอร์ ประเทศอินโดนีเซีย นั้น ผู้แทนของระบบเฮง สัมริน และผู้แทนของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยไม่สามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ในเดือนสำคัญๆ เกี่ยวกับเรื่อง (1) การแบ่งสรรอำนาจการปกครอง (2) บทบาทของสหประชาชาติในการตรวจสอบการถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา และ (3) การจัดการเลือกตั้งอย่างเสรีขึ้นในกัมพูชา ความล้มเหลวของการประชุมครั้งนี้ส่งผลให้การสู้รบระหว่างฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชายังคงดำเนินต่อไป

ภายหลังเสร็จสิ้นการประชุมจิมทึงแล้ว เจ้านโรดม สีหนุได้เจรจากับนายฮุน เซนอีกเป็นครั้งที่สามเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1988 ที่กรุงปารีส แต่การเจรจาครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเจ้านโรดม สีหนุได้เสนอแนวทางห้าประการสำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชา ได้แก่ (1) การกำหนดตารางเวลาการถอนกำลังทหารเวียดนามออกจากกัมพูชาเอาไว้อย่างแน่นอน และการแยกประเด็นเรื่องการถอนกำลังทหารเวียดนามนี้ออกจากประเด็นเรื่องการยุติความช่วยเหลือจากภายนอกประเทศที่ส่งไปให้กับกองกำลังกัมพูชาสามฝ่าย (2) การยกเลิกรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยก่อนที่จะจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในกัมพูชา (3) การจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในกัมพูชาภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการควบคุมระหว่างประเทศ (International Control Commission - ICC) และการเลือกตั้งนี้จะต้องไม่อยู่ภายใต้การจัดการของระบบเฮง สัมริน (4) การจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่าย และการจัดตั้งกองทัพแห่งชาติสี่ฝ่าย และ (5) การจัดส่งกองกำลังรักษาสันติภาพเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในกัมพูชา ทั้งนี้ เจ้านโรดม สีหนุกำหนดเงื่อนไขเอาไว้ด้วยว่า ฝ่ายระบบเฮง สัมรินจะต้องยอมรับข้อเสนอทั้งหมดเสียก่อนจึงจะมีการเจรจากันได้อีก อย่างไรก็ตาม ฝ่ายระบบเฮง สัมรินได้ปฏิเสธข้อเสนอนี้ที่จะให้ยกเลิกรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา และการจัดส่งกองกำลังรักษาสันติภาพเข้าไปประจำการในกัมพูชา ดังนั้น การประชุมระดับคณะทำงานของผู้แทนกัมพูชาสี่ฝ่าย (ซึ่งเป็นผลมาจากการเจรจาระหว่างเจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซน) เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1988 ที่กรุงปารีสจึงไม่ประสบความสำเร็จ (สยามจดหมายเหตุ, 24 กุมภาพันธ์ - 2 มีนาคม 2532: 247)

สำหรับทางด้านรัฐบาลอินโดนีเซียนั้น ถึงแม้การประชุมจิมทึ่งจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่รัฐบาลอินโดนีเซียก็ยังคงเสนอที่จะจัดการประชุมลักษณะเดียวกันขึ้นอีกเป็นครั้งที่สองเพื่อไม่ให้กระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาต้องหยุดชะงักไป โดยกำหนดจะจัดการประชุมจิมสองขึ้นระหว่างวันที่ 19 ถึง 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 อย่างไรก็ตาม การประชุมจิมสองเริ่มประสบปัญหาตั้งแต่วแรก โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่ระบอบเฮง สัมรินยังคงปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามข้อเสนอห้าประการของเจ้านโรดม สีหนุ ซึ่งกลายมาเป็นจุดยืนในการเจรจาแก้ไขปัญหากัมพูชาที่ผู้นำทุกฝ่ายในรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยยึดถือร่วมกัน นอกจากนี้เจ้านโรดม สีหนุยังไม่พอใจที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเชิญนายฮุน เซนมาเยือนประเทศไทยเมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1989 เนื่องจากเห็นว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบเฮง สัมริน และอาจมีส่วนส่งเสริมให้ฝ่ายระบอบเฮง สัมรินมีท่าทีในการเจรจาที่แข็งกร้าวมากขึ้น ดังนั้น เจ้านโรดม สีหนุจึงมีแถลงการณ์ที่กรุงปักกิ่งเมื่อวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1989 ปฏิเสธที่จะเดินทางไปร่วมการประชุมจิมสอง ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้เจ้านโรดม สีหนุเคยรับปากกับนายอาลี อลาตัส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอินโดนีเซียแล้วว่า ยินดีที่จะเดินทางไปเยือนอินโดนีเซียในช่วงที่มีการประชุมจิมสอง (และยังได้ขอให้ประธานาธิบดีฟรังซัวส์ มิตเตอร์รองค์ของฝรั่งเศสเลื่อนการประชุมกัมพูชาสี่ฝ่ายที่กรุงปารีสออกไปอย่างไม่มีกำหนด) แต่ต่อมาเมื่อพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ส่งโทรเลขไปชี้แจงเหตุผลที่เชิญนายฮุน เซนให้มาเยือนประเทศไทยแล้ว เจ้านโรดม สีหนุก็มอบหมายให้บุตรชาย คือ เจ้านโรดม รณฤทธิ์ไปทำหน้าที่เป็นตัวแทนไปเข้าร่วมการประชุมจิมสอง (สยามจดหมายเหตุ, 3 - 9 มีนาคม 2532: 275) ส่วนทางด้านนายฮอน ซานนั้นก็มีแถลงการณ์เมื่อวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1989 ว่า จะไม่เข้าร่วมการประชุมจิมสอง ถ้าหากรัฐบาลไทยไม่สามารถตกลงใจให้ฝ่ายระบอบเฮง สัมรินผ่อนปรนท่าทีที่มีต่อข้อเสนอห้าประการของเจ้านโรดม สีหนุ ซึ่งเป็นจุดยืนร่วมกันของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย

เพื่อเป็นการเยียวยาบาดแผลทางใจที่คณะของพลเอกชาติชายได้กระทำต่อรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยทั้งสามฝ่าย และเพื่อให้การประชุมจิมสองเกิดขึ้นได้ กระทรวงการต่างประเทศภายใต้การนำของพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาได้จัดให้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พบปะกับผู้แทนของเขมรสามฝ่ายโดยเชิญเจ้านโรดม รณฤทธิ์ นายฮอน ซาน และนายเตียว สมพอนให้มาหารือกันที่โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1989 ซึ่งในที่สุดผู้แทนของกัมพูชาสามฝ่ายก็ตกลงรับปากที่จะไปร่วมการประชุมจิมสอง ผลงานของกระทรวงการต่างประเทศครั้งนี้คงมีเป้าประสงค์ที่จะต้องการช่วยอินโดนีเซีย เจ้าภาพในการจัดประชุมจิมสองไม่ยิ่งหย่อนกว่าการช่วยพลเอกชาติชาย เพราะอินโดนีเซียทำตามแนวนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศมากกว่า ส่วนเขมรทั้งสาม

ฝ่าย เมื่อตกลงจะไปร่วมประชุมจิมสองแล้วงานต่อไปก็คือการกำหนดทำที่ร่วมกันบนพื้นฐานของข้อ
เสนอห้าประการของเจ้านโรดม สีหนุที่กรุงปักกิ่งในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 การเจรจาที่กรุงปักกิ่ง
นำไปสู่ความเห็นพ้องกันในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. การมีกลไกควบคุมระหว่างประเทศของสหประชาชาติเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบดูแลการ
ถอนกำลังทหารทั้งหมดของเวียดนามออกจากกัมพูชา การปลดอาวุธของกองกำลังฝ่ายต่างๆ การยุติ
ความช่วยเหลือจากภายนอกต่อกองกำลังฝ่ายต่างๆ ภายหลังจากที่เวียดนามถอนกำลังทหารทั้งหมด
ออกไปแล้ว รวมทั้งทำหน้าที่ควบคุมการเลือกตั้งเสรีที่จะมีขึ้นในกัมพูชา

2. การยกเลิกระบอบเฮง สัมริน และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย โดยให้จัดตั้ง
รัฐบาลผสมเฉพาะกาลสี่ฝ่ายภายใต้การนำของเจ้านโรดม สีหนุขึ้นเพื่อทำหน้าที่จัดการเลือกตั้ง

3. การจัดตั้งกองทัพเฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่ายจากกำลังทหารจำนวน 10,000 คนของแต่ละ
ฝ่าย ส่วนกองกำลังที่เหลือจะต้องถูกปลดอาวุธ กองทัพนี้จะมีเจ้านโรดม สีหนุเป็นผู้บัญชาการสูงสุด
และมีเสนาธิการทหารร่วมของกัมพูชาสี่ฝ่ายเป็นผู้ควบคุม

4. การเลือกตั้งที่จะจัดให้มีขึ้นจะต้องดำเนินไปตามหลักประชาธิปไตย รวมทั้งจะต้องมี
เจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลอย่างทั่วถึงในทุกเขตเลือกตั้ง

5. การส่งกองกำลังรักษาสันติภาพนานาชาติของสหประชาชาติเข้าไปในกัมพูชาภายหลังจาก
ที่เวียดนามได้ถอนกำลังทหารทั้งหมดออกไปแล้ว ส่วนระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของกองกำลัง
รักษาสันติภาพนี้จะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของรัฐบาลกัมพูชาที่มาจากการเลือกตั้งในอนาคต

ต่อมาในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของลาว
เวียดนาม และระบอบเฮง สัมรินก็ได้มาหารือร่วมกันที่กรุงพนมเปญเพื่อกำหนดทำที่ก่อนจะเดินทางไป
ร่วมการประชุมจิมสองด้วยเช่นกัน โดยสาระสำคัญของแถลงการณ์ร่วมภายหลังการประชุมครั้งนี้
ประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ประเด็นสำคัญของการแก้ไขปัญหาก็มีพหุตามข้อสรุปของการประชุมจิมหนึ่ง คือ การถอนกำลังทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา และการป้องกันไม่ให้เขมรแดง (กลุ่มของนายพล พต) กลับเข้ามามีอำนาจปกครองในกัมพูชาได้อีก รวมทั้งการยุติความช่วยเหลือทางทหาร และการแทรกแซงจากภายนอกประเทศ

2. การย่ำว่า เวียดนามได้ถอนกำลังทหารออกไปจากกัมพูชาแล้วถึงสามในสี่ส่วน และมีกำหนดที่จะดำเนินการถอนกำลังทหารทั้งหมดให้เสร็จสิ้นภายในเดือนกันยายน ค.ศ. 1989 ดังนั้น ประเด็นเรื่องการถอนกำลังทหารของเวียดนามจึงไม่ใช่สาระสำคัญของปัญหาก็มีพหุอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องการป้องกันกรกลับมาอำนาจของเขมรแดง และการป้องกันการก่อสงครามกลางเมืองของเขมรแดง

3. การสนับสนุนนโยบายปรองดองแห่งชาติของระบอบเฮง สัมริน และการปฏิเสธข้อเสนอที่จะให้ยกเลิกสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (ระบอบเฮง สัมริน)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายได้เดินทางทางไปร่วมการประชุมจิมสอง แต่การประชุมครั้งกลับประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยและผู้แทนของฝ่ายระบอบเฮง สัมรินมีจุดยืนที่แตกต่างกันในประเด็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวทางสำหรับยุติปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา ได้แก่

1. ประเด็นเรื่องการถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา และการยุติความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยเห็นว่า ควรจะกำหนดเวลาการถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชาเอาไว้ให้แน่นอน และจะต้องไม่นำเอาประเด็นเรื่องการถอนทหารเวียดนามมาใช้เป็นเงื่อนไขที่เชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องการยุติความช่วยเหลือจากต่างประเทศ แต่ทางฝ่ายระบอบเฮง สัมรินกลับต้องการนำเอาประเด็นทั้งสองนี้มาเชื่อมโยงกัน

2. ประเด็นเรื่องการจัดการเลือกตั้ง และการแบ่งสรรอำนาจระหว่างชาวกัมพูชาฝ่ายต่างๆ ภายหลังจากที่เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาแล้ว โดยฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยต้องการให้มีการยกเลิกระบอบเฮง สัมรินก่อน จากนั้นจึงค่อยจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นภายใต้การดูแล

ของคณะกรรมการควบคุมระหว่างประเทศ แต่ทางฝ่ายระบอบเฮง สัมรินต้องการให้รักษาสถานะทาง การเมืองในกัมพูชาให้คงสภาพเดิมเอาไว้จนกว่าจะเสร็จสิ้นการเลือกตั้ง

3. ประเด็นเรื่องกลไกการควบคุมระหว่างประเทศ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย ต้องการให้กลไกควบคุมระหว่างประเทศเริ่มทำหน้าที่ตรวจสอบการถอนทหารของเวียดนามออกจาก กัมพูชารายในระยะเวลาสองเดือนนับตั้งแต่วันที่มีการหยุดยิง รวมทั้งยังต้องการให้กลไกควบคุม ระหว่างประเทศทำหน้าที่ตรวจสอบการหยุดยิง และการปลดอาวุธของกองกำลังฝ่ายต่างๆ ตลอดจน ป้องกันไม่ให้มีการส่งกำลังทหาร และยุทโธปกรณ์จากต่างประเทศเข้าไปในกัมพูชา และเข้าควบคุมการ เลือกตั้งในกัมพูชา ทั้งนี้ กลไกควบคุมระหว่างประเทศจะต้องอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของสหประชาชาติ อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายระบอบเฮง สัมรินกลับยืนยันว่า กลไกควบคุมระหว่างประเทศจะต้องประกอบด้วยผู้แทนจากประเทศที่เป็นกลาง ประเทศสังคมนิยม และประเทศตะวันตกฝ่ายละสองประเทศ โดย การทำงานของกลไกควบคุมระหว่างประเทศนี้จะต้องไม่อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของสหประชาชาติ

ภายหลังจากที่การประชุมจิมสองประสบความสำเร็จ ม.ร.ว. เกษมสโมสร เกษมศรี ปลัดกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้กล่าวว่า อาเซียน และผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายตกลงที่จะมา เจรจาเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหากัมพูชากันอีกครั้งที่กรุงเทพมหานคร แต่ทางด้านพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็ เคารตศึลากลกลับปฏิเสธว่า รัฐบาลไทยจะไม่รับหน้าที่เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชา นอกจากจะได้รับการร้องขอจากผู้แทนกัมพูชาสี่ฝ่าย อย่างไรก็ตาม ในที่สุดพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็ ยืนยันว่า รัฐบาลไทยจะไม่พยายามจัดประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชาขึ้นที่กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เป็น เพราะรัฐบาลไทยไม่ต้องการแสดงบทบาทล้าหน้าอินโดนีเซีย นอกจากนี้ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ความขัดแย้งในกัมพูชาก็ยังมีท่าทีที่แข็งกร้าวต่อกันค่อนข้างมาก ดังนั้น การดำเนินความพยายามใดๆ เพื่อที่จะแสวงหาข้อยุติปัญหาให้ได้ภายในระยะเวลาอันใกล้จึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก

อนึ่ง นอกจากการดำเนินบทบาทเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหากัมพูชาในฐานะที่เป็นผู้ประสาน ความเข้าใจระหว่างฝ่ายระบอบเฮง สัมริน และฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยแล้ว พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณยังขอความสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจให้ช่วยผลักดันให้เวียดนามยอมถอน กำลังทหารออกจากกัมพูชา และให้ชาวกัมพูชาฝ่ายต่างๆ ยุติความขัดแย้งระหว่างกัน ยกตัวอย่างเช่น การที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้เดินทางไปเยือนประเทศจีนในระหว่างวันที่ 14 ถึง 17 มีนาคม ค.ศ. 1989 เพื่อยืนยันความสนับสนุนของรัฐบาลไทยที่มีต่อฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย และ

ชี้แจงว่า การเชิญนายฮุน เซนให้เดินทางมาเยือนประเทศไทยนั้นเป็นเพราะรัฐบาลไทยต้องการจะทราบ
 ท้าที่ความคิดเห็นของฝ่ายระบอบเฮง สัมรินที่มีต่อการแก้ไขปัญหากัมพูชา พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
 แจ้งให้นายเติ้ง เสี่ยวผิงทราบว่า ประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเล็กๆ ที่ไม่มีอิทธิพลมากพอที่จะผลักดัน
 ให้ปัญหากัมพูชายุติลงได้ และขอร้องให้จีนดำเนินการเจรจากับสหภาพโซเวียตต่อไปเพื่อผลักดันให้
 เวียดนามยอมถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา (ซึ่งจีน และสหภาพโซเวียตมีกำหนดที่จะประชุมสุดยอด
 ระหว่างกันในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1989) นอกจากนี้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังเห็นพ้องกับนาย
 หลี่ เฝิงเกี่ยวกับขั้นตอนในการแก้ไขปัญหากัมพูชา ซึ่งควรจะเริ่มด้วยการถอนกำลังทหารเวียดนามออก
 จากกัมพูชากายในเดือนกันยายน ค.ศ. 1989 หลังจากนั้นจึงค่อยจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวที่ประกอบด้วย
 ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้น (สารสนเทศ, พฤษภาคม 2532: 487)

ความพยายามในการแก้ไขปัญหากัมพูชาเริ่มมีความคืบหน้าอีกครั้งหนึ่งเมื่อประเทศใน
 คาบสมุทรมอินโดจีนมีแถลงการณ์ร่วมกันในวันที่ 5 เมษายน ค.ศ. 1989 ระบุว่า เวียดนามเต็มใจที่จะ
 ถอนกำลังทหารทั้งหมดออกจากกัมพูชา และขอร้องให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามข้อตกลงที่ว่าด้วยการไม่เข้าไป
 แทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา และการยุติการให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่กัมพูชาทุกฝ่ายเพื่อ
 ที่จะหลีกเลี่ยงการเกิดสงครามกลางเมือง นอกจากนี้ยังเสนอให้ตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อ
 ควบคุม และดูแล (International Control and Supervision Commission - ICSC) สำหรับทำ
 หน้าที่ตรวจสอบการถอนกำลังทหารต่างชาติ การยุติการให้ความช่วยเหลือทางทหาร และการประกัน
 สันติภาพระหว่างที่มีการเลือกตั้งในกัมพูชา (**Joint Declaration by the Government of the
 People's Republic of Kampuchea, the Government of the Lao People's Democratic
 Republic, and the Government of the Socialist Republic of Vietnam on the Total
 Withdrawal of Vietnamese Volunteer Forces from Kampuchea, 5 April 1989**)

แถลงการณ์ดังกล่าวแสดงถึงท่าทีที่ผ่อนปรนมากขึ้นของเวียดนาม และระบอบเฮง สัมริน
 โดยพลอากาศเอกสิทธิ เสวตติลาเห็นว่า แถลงการณ์ฉบับนี้เป็นการตอบสนองต่อการแสวงหาสันติภาพ
 ตามที่อาเซียน และสหประชาชาติเรียกร้องมาเป็นระยะเวลานาน ส่วนนายสุวิทย์ ยอดมณี โฆษกประจำ
 สำนักนายกรัฐมนตรีก็ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า นอกจากแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้จะแสดงถึงความสำเร็จ
 ของสหภาพโซเวียต จีน และอาเซียนในการแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหากัมพูชาแล้ว ท่าทีดังกล่าวยังจะมี
 ส่วนสนับสนุนนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณอีกด้วย (**The
 Nation, 6 April 1989: 1, 2**) สำหรับปฏิกิริยาของทางฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยนั้น เจ้า

โรดม สิหนุเห็นว่า เวียดนาม และระบอบเฮง สัมรินทร์กำลังเริ่มปรับท่าทีไปในทิศทางที่มีความอ่อนปรนมากขึ้น ดังนั้น เจ้าโรดม สิหนุจึงแสดงความจำนงค์ที่จะพบปะเจรจากับนายฮุน เชนอีกครั้งหนึ่ง

การเจรจากันระหว่างเจ้าโรดม สิหนุ และนายฮุน เชนมีขึ้นที่กรุงจาการ์ตาระหว่างวันที่ 2 ถึง 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 โดยทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องที่จะไปเจรจากันอีกครั้งที่กรุงปารีสระหว่างวันที่ 24 ถึง 25 กรกฎาคม ค.ศ. 1989 โดยจะเป็นการพบปะกันระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายก่อนที่จะไปร่วมการประชุมระหว่างประเทศเกี่ยวกับปัญหาแกมพูชา นอกจากนี้แล้วทั้งสองฝ่ายยังตกลงที่จะจัดให้มีการประชุมระหว่างประเทศขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศส หรืออินโดนีเซียเพื่อหารือกันเกี่ยวกับกลไกการควบคุมขององค์การระหว่างประเทศในการถอนกำลังทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา อนึ่ง ถึงแม้ในการเจรจาดังนี้นายฮุน เชนจะเสนอให้เจ้าโรดม สิหนุกลับมาดำรงตำแหน่งประมุขของกัมพูชาอีกครั้งหนึ่ง แต่นายฮุน เชนก็ยังปฏิเสธที่จะให้เขมรแดงสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งรัฐบาลผสมสี่ฝ่ายตามความประสงค์ของเจ้าโรดม สิหนุ (วิเทศสาร, 2533: 22 - 23)

ภายหลังจากเสร็จสิ้นการเจรจากับเจ้าโรดม สิหนุที่ประเทศอินโดนีเซียแล้ว นายฮุน เชนเดินทางมาที่กรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 และต่อมาในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1989 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ไปพบปะกับนายฮุน เชนที่โรงแรมแอมบาสเตอร์ กรุงเทพมหานคร เพื่อใช้โอกาสนี้ผลักดันแนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการแก้ไขปัญหากัมพูชาแบบทีละขั้นตอน โดยได้เรียกร้องให้กองกำลังของกัมพูชาสี่ฝ่ายลงนามในข้อตกลงหยุดยิงกันก่อนที่เวียดนามจะถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา ทั้งนี้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณให้เหตุผลว่า นอกจากสันติภาพที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศไทย และประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนแล้ว การยุติการสู้รบในกัมพูชายังเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของประเทศไทยอีกด้วย เนื่องจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนได้รับผลกระทบทั้งทางด้านชีวิต และทรัพย์สินจากความขัดแย้งระหว่างกองกำลังฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชามาเป็นระยะเวลาช้านาน นอกจากนี้แล้วข้อเสนอของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังระบุว่า ภายหลังจากที่มีการตกลงหยุดยิงระหว่างกองกำลังของฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชาแล้วจะต้องมีการดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ คือ (1) ให้เวียดนามถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา (2) ให้จัดตั้งกลไกควบคุมระหว่างประเทศ (3) ให้มีการสร้างความปรองดองแห่งชาติ (4) ให้มีการตกลงกันเกี่ยวกับจำนวนผู้ที่มีสิทธิไปลงคะแนนเลือกตั้ง (5) ให้มีการเลือกตั้งทั่วไป และ (6) ให้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นบริหารประเทศ ภายใต้การนำของเจ้าโรดม สิหนุ โดยที่เขมรแดงสามารถมีส่วนร่วมในการจัดตั้งรัฐบาลนี้ได้ (The Nation, 7 May 1989: 1, 2) นายฮุน เชนเห็นด้วยกับข้อเสนอของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเกี่ยวกับ

เรื่องการตกลงหยุดยิง โดยกล่าวว่า ระบอบเขง สัมรินพร้อมที่จะประกาศหยุดยิงแต่เพียงลำพังฝ่ายเดียวก่อน ถ้าหากกองกำลังของกัมพูชาฝ่ายอื่นๆ ยังไม่สามารถตกลงกันได้ (The Nation, 8 May 1989: 1 - 2) อย่างไรก็ตาม ต่อมาเขมรแดงได้ปฏิเสธข้อเสนอเรื่องการหยุดยิงดังกล่าว นอกจากนี้จะมีการจัดตั้งกลไกควบคุมระหว่างประเทศขึ้นมาดูแลให้การถอนกำลังทหารของเวียดนามดำเนินไปอย่างแท้จริง และกองกำลังของกัมพูชาฝ่ายต่างๆ จะลดกำลังอาวุธของตนลงเสียก่อน (วิเทศสาร, 2533: 23)

การดำเนินการต่อมาของรัฐบาลไทยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหากัมพูชาก็คือการที่พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาได้เดินทางไปร่วมการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน ซึ่งมีขึ้นที่ประเทศบรูไน ระหว่างวันที่ 3 - 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1989 การประชุมครั้งนี้กลายเป็นการย้ำถึงความผูกพันของอาเซียนต่อมาตรการแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ (ซึ่งพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา และกระทรวงการต่างประเทศยึดถือมาอย่างต่อเนื่อง) ได้แก่ (1) การถอนกำลังทหารของเวียดนามทั้งหมดออกจากกัมพูชารายได้การควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพของกลไกระหว่างประเทศของสหประชาชาติ (2) การสร้างความปรองดองแห่งชาติขึ้นในกัมพูชา โดยให้มีการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลสี่ฝ่ายขึ้นภายใต้การนำของเจ้านโรดม สีหนุบนพื้นฐานของการแบ่งสรรอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆ อย่างเสมอภาคกัน (3) การจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเพื่อให้ชาวกัมพูชาสามารถตัดสินใจอนาคตของตนเองในบรรยากาศที่มีสันติภาพ และเสถียรภาพ การเลือกตั้งนี้จะต้องได้รับการตรวจสอบจากนานาชาติ และ (4) การทำให้กัมพูชาเป็นประเทศที่มีเอกราช อธิปไตย และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ส่วนที่ชนะต่อการยุติปัญหากัมพูชาเพียงบางส่วนนั้น ที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนเห็นว่า จะทำให้สงคราม และปัญหาการไร้เสถียรภาพยืดเยื้อออกไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของชาวกัมพูชา อนึ่ง ถึงแม้อาเซียนจะยอมรับคำประกาศของเวียดนามที่จะถอนกำลังทหารทั้งหมดออกจากกัมพูชารายในเดือนกันยายน ค.ศ. 1989 ว่า เป็นความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหากัมพูชา แต่อาเซียนก็ต้องการให้การดำเนินการดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบของมาตรการแก้ไขปัญหาย่างสมบูรณ์แบบ โดยให้มีกลไกควบคุมระหว่างประเทศเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบดูแลการถอนกำลังทหารของเวียดนามอย่างใกล้ชิด (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 9 กรกฎาคม 2532: 25 - 26)

นอกเหนือไปจากการแสวงหาความเห็นพ้องร่วมกันกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เกี่ยวกับมาตรการในการแก้ไขปัญหากัมพูชาแล้ว การประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนครั้งนี้ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่อีกเรื่องหนึ่ง คือ การที่พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาได้พยายามปรับความเข้าใจกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ที่เห็นว่า ประเทศไทยกำลังแยกตัวออกไปแสวงหาผลประโยชน์ทาง

เศรษฐกิจตามลำพังตามนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยพลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลาเสนอให้อาเซียนพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนร่วมกันภายหลังจากที่มีการแก้ไขปัญหากัมพูชาให้สำเร็จ ล่วงไปแล้ว (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ , 9 กรกฎาคม 2532: 25 - 26)

ก่อนหน้าการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชา ซึ่งกำหนดจะจัดให้มีขึ้นที่กรุงปารีสในช่วงปลายเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1989 นั้น ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายได้มาพบปะเจรจาทันทีเพื่อรับทราบท่าทีของแต่ละฝ่าย การเจรจาระหว่างเจ้านโรดม สีหนุเจรจากับนายฮุน เซน (ซึ่งเป็นการเจรจากรึ่งที่ห้าระหว่างบุคคลทั้งสอง) มีขึ้นในวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1989 ที่สถานกรุงปารีส โดยสาระสำคัญในการเจรจาประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ (1) นายฮุน เซนขอให้เจ้านโรดม สีหนุรับตำแหน่งผู้นำประเทศ และยุติการเป็นพันธมิตรกับเขมรแดง แต่เจ้านโรดม สีหนุยังคงยืนยันที่จะให้เขมรแดงเข้าร่วมในรัฐบาลผสมเฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่าย และเมื่อเจ้านโรดม สีหนุต้องการให้สหประชาชาติเข้ามา มีบทบาทในการแก้ไขปัญหากัมพูชา นายฮุน เซนก็ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว (2) นายฮุน เซนได้เสนอข้อตกลงหยุดยิง และต้องการให้แบ่งคณะผู้แทนของกัมพูชาที่จะเข้าร่วมในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาที่กรุงปารีสออกเป็นสองฝ่าย คือ ระบอบเฮง สัมริน และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย แต่เจ้านโรดม สีหนุไม่เห็นด้วย เนื่องจากต้องการให้ข้อตกลงหยุดยิงเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ รวมทั้งยังต้องการให้มีคณะผู้แทนของกัมพูชาเพียงฝ่ายเดียวในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาอีกด้วย และ (3) นายฮุน เซนได้ปฏิเสธข้อเสนอของฝ่ายไทยที่ต้องการจะให้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการปรองดองแห่งชาติของกัมพูชาขึ้นในการประชุมระหว่างประเทศครั้งนี้ เพราะเห็นว่า ประเด็นเรื่องการปรองดองแห่งชาติเป็นกิจการภายในของกัมพูชา ซึ่งชาวกัมพูชาควรจะเป็นผู้แก้ไขด้วยตนเอง

ต่อมา นายซอน ซาน และนายเคียว สมพอนได้เข้าร่วมการเจรจากับเจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซน ในวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 1989 โดยมีนายโรลังค์ ดูมาส์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศสเป็นประธาน อย่างไรก็ตาม ผู้แทนของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย และผู้แทนของระบอบเฮง สัมรินยังคงมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน ซึ่งปัญหาหลักที่เป็นอุปสรรคในการเจรจา คือ ประเด็นเรื่องสถานภาพ และบทบาทของฝ่ายเขมรแดง ซึ่งเจ้านโรดม สีหนุยืนยันให้เขมรแดงสามารถเข้าร่วมในรัฐบาลผสมเฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนทางด้านนายเคียว สมพอนก็เรียกร้องให้ละเว้นที่จะพูดถึง "การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์" ของเขมรแดง (หมายถึงการดำเนิน

นโยบายที่ทำให้ชาวกัมพูชาจำนวนมากเสียชีวิตในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1975 ถึง ค.ศ. 1978) และย้ำด้วยว่า ปัญหาแกมพูชานั้นเกิดขึ้นจากการรุกรานของเวียดนาม ดังนั้น เขมรแดงจึงควรที่จะได้รับสิทธิเท่าเทียมกับแกมพูชาฝ่ายอื่นๆ ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านการบริหาร และการทหาร นอกจากนี้แล้วนายเคียว สมพอนยังเสนอให้ยกเลิกระบอบเฮง สัมริน และให้สหประชาชาติเข้าไปทำหน้าที่ควบคุมดูแลการถอนกำลังทหารของเวียดนามด้วย ขณะที่นายฮุน เซนยืนยันว่า การก่อ "อาชญากรรม" ของเขมรแดงเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาแกมพูชา ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีการปลดอาวุธของเขมรแดงเพื่อไม่ให้สามารถดำเนินบทบาททางทหารได้อีกต่อไป และยังคงจะต้องมีการประณามผู้ที่รับผิดชอบต่อ "การล้างเผ่าพันธุ์" ชาวกัมพูชา (สยามจดหมายเหตุ, 11 - 17 สิงหาคม 2532: 917 - 918)

นอกเหนือไปจากปัญหาเกี่ยวกับเขมรแดงแล้ว ระบอบเฮง สัมริน และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยยังคงมีความขัดแย้งกันในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการในการแก้ไขปัญหากัมพูชา คือ นายฮุน เซนปฏิเสธการจัดตั้งกองกำลังรักษาสันติภาพนานาชาติขึ้นในกัมพูชา ขณะที่ฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยนั้นเสนอให้สหประชาชาติจัดส่งกองกำลังรักษาสันติภาพจำนวน 10,000 คนเข้าไปทำหน้าที่ตรวจสอบการถอนกำลังทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชาให้ดำเนินไปอย่างแท้จริง นายฮุน เซนเสนอให้สหประชาชาติแสดงท่าทีที่เป็นกลาง โดยยกเลิกการรับรองฐานะของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย รวมทั้งยังต้องการให้มีกองกำลังของกัมพูชาแต่ละฝ่ายหยุดยิงกันก่อนที่จะมีการลงนามในข้อตกลงยุติปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ และหลังจากนั้นจึงค่อยจัดตั้งรัฐบาลผสมเฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่าย แต่ฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยไม่เห็นด้วยกับนายฮุน เซน เพราะต้องการให้ข้อตกลงหยุดยิงเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ (สยามจดหมายเหตุ, 11 - 17 สิงหาคม 2532: 917 - 918; *The Nation*, 25 July 1989: 1)

การประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาที่รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นเจ้าภาพร่วมกับรัฐบาลอินโดนีเซียมีขึ้นระหว่างวันที่ 30 กรกฎาคม ถึง 1 สิงหาคม ค.ศ. 1989 ที่กรุงปารีส ประธานาธิบดีฟรังซัว มิตเตอร์รองค์ได้ร้องขอให้ประเทศมหาอำนาจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหากัมพูชา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีน และสหภาพโซเวียต) ช่วยชักจูงให้ผู้แทนของกัมพูชาฝ่ายต่างๆ มีท่าทีที่ผ่อนปรนต่อกันมากยิ่งขึ้นเพื่อให้การประชุมครั้งนี้สามารถประสบความสำเร็จได้ และในที่สุดผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายก็สามารถตกลงกันได้ประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ (1) บทบาทของสหประชาชาติในการแก้ไขปัญหากัมพูชา (2) การจัดตั้งกลไกควบคุมระหว่างประเทศเพื่อตรวจสอบการถอนกำลังทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา (3) การรับประกันอธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน และเอกราชของกัมพูชา

(4) การส่งเสริมสันติภาพ และการสร้างความปรองดองภายในกัมพูชา (5) การให้ชาวกัมพูชาใช้สิทธิ กำหนดอนาคตของตนเองด้วยการจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นภายใต้การตรวจสอบดูแลจากนานาชาติ (6) การดำเนินการส่งผู้อพยพชาวกัมพูชากลับประเทศด้วยความสมัครใจ และ (7) การดำเนินการ ฟื้นฟูเศรษฐกิจของกัมพูชา (สยามจดหมายเหตุ, 11 - 17 สิงหาคม 2532: 917 - 920)

อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชากลับประสบ อุปสรรคในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามประเด็นต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น เนื่องจากรัฐบาลผสม กัมพูชาประชาธิปไตย และระบอบเฮง สัมรินเกิดความเห็นที่ขัดแย้งกันอีกครั้งหนึ่งในประเด็นเรื่องการ สร้างความปรองดองแห่งชาติขึ้นในกัมพูชา โดยเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1989 เจ้าโรตม สีหนุเสนอ ให้มีการยกเลิกระบอบเฮง สัมริน และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย ทั้งนี้เจ้าโรตม สีหนุกำหนดให้ ระบอบเฮง สัมรินสามารถบริหารประเทศต่อไปได้อีก 12 เดือน หลังจากนั้นจึงให้จัดตั้งรัฐบาลผสม เฉพาะกาลกัมพูชาสี่ฝ่ายเรียกว่า รัฐบาลแห่งชาติกัมพูชา (National Union Government of Cambodia) ขึ้นในทันที โดยมีเจ้าโรตม สีหนุเป็นประธานาธิบดี ส่วนรองประธานาธิบดีประกอบด้วย นายฮุน เซน นายซอน ซาน และนายเคียว สมพอน ส่วนการบริหารราชการในระดับกระทรวงนั้น ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายจะร่วมกันรับผิดชอบกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวง มหาดไทย และกระทรวงข่าวสาร สำหรับกระทรวงที่เหลืออีก 12 กระทรวงจะแบ่งสรรอำนาจความ รับผิดชอบให้ไปดูแลฝ่ายละสามกระทรวง (สยามจดหมายเหตุ, 15 - 21 กันยายน 2532: 1058 - 1059)

ผู้แทนของฝ่ายระบอบเฮง สัมรินไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของเจ้าโรตม สีหนุ และยืนยันว่า ระบอบเฮง สัมรินจะยังคงบริหารประเทศต่อไปจนกระทั่งมีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในกัมพูชาพร้อมกับ เสนอให้จัดตั้งสภาผู้นำสูงสุดสี่ฝ่ายขึ้นเพื่อทำหน้าที่จัดการเลือกตั้ง โดยมีเจ้าโรตม สีหนุดำรงตำแหน่ง เป็นประธาน นอกจากนี้แล้วฝ่ายระบอบเฮง สัมรินยังยินยอมให้เขมรแดงที่ไม่ใช่กลุ่มของนายพอล พต สามารถมีส่วนร่วมในสภาผู้นำสูงสุดนี้ได้ อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยยังคง ยืนยันให้มีการปฏิบัติตามข้อเสนอเกี่ยวกับการแบ่งสรรอำนาจระหว่างชาวกัมพูชาฝ่ายต่างๆ ของเจ้า โรตม สีหนุอยู่เช่นเดิม (สยามจดหมายเหตุ, 15 - 21 กันยายน 2532: 1059 - 1061)

นอกจากความขัดแย้งในประเด็นเรื่องการแบ่งสรรอำนาจระหว่างกัมพูชาสี่ฝ่ายแล้ว ผู้แทน ของฝ่ายต่างๆ ที่เข้าร่วมการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาครั้งนี้ยังมีความขัดแย้งกันใน

เรื่องอื่นๆ อีก ได้แก่ การที่ผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย อาเซียน และจีนไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้แทนของสหภาพโซเวียต และประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนที่ต้องการให้ระบุคำว่า "การล้างเผ่าพันธุ์" (ซึ่งแสดงนัยถึงการประณามการกระทำของเขมรแดง) เอาไว้ในเอกสารการประชุม ส่วนทางด้านผู้แทนของประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนก็ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของอาเซียนที่ต้องการให้เอกสารการประชุมระบุถึงประเด็นเรื่องชาวเวียดนามที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในกัมพูชาเอาไว้เช่นกัน (เนื่องจากอาเซียนอ้างว่า ประเด็นนี้จะมีผลกระทบต่อการทำหนดผู้ที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในกัมพูชา แต่ผู้แทนของประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนเห็นว่า อาเซียน และฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยจะละเลยที่จะกล่าวถึงสถานภาพของชาวจีนจำนวนมากที่เข้าไปอาศัยอยู่ในกัมพูชา)

สำหรับประเด็นเรื่องกลไกควบคุมระหว่างประเทศ ซึ่งมีปัญหาว่า ควรจะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของสหประชาชาติหรือไม่นั้น ผู้แทนของประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เวียดนามปฏิเสธบทบาทของสหประชาชาติ เพราะเห็นว่า สหประชาชาติมีท่าทีโอนเอียงไปเข้าข้างรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย ดังนั้น สหประชาชาติจึงไม่ควรที่จะมามีบทบาทดูแลการปฏิบัติงานของกลไกควบคุมระหว่างประเทศ แต่ควรให้กลไกควบคุมระหว่างประเทศไปอยู่ภายใต้เลขาธิการสหประชาชาติในฐานะส่วนตัว (ซึ่งจะมีผลทำให้กลไกดังกล่าวไม่มีทรัพยากร หรืออำนาจเพียงพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ) อย่างไรก็ตาม อาเซียนยืนยันว่า สหประชาชาติเท่านั้นที่มีทรัพยากร ประสบการณ์ และความน่าเชื่อถือเพียงพอที่จะดูแลกลไกควบคุมระหว่างประเทศ (ซึ่งจุดยืนของอาเซียนในประเด็นนี้สอดคล้องกับเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหา กัมพูชา) (สยามจดหมายเหตุ , 15 - 21 กันยายน 2532: 1060) อนึ่ง ข้อสังเกตที่สำคัญเกี่ยวกับจุดยืนของอาเซียนเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหา กัมพูชาที่กรุงปารีสครั้งนี้ก็คือ การที่อาเซียนปฏิเสธที่จะยอมรับการเจรจาโดยแยกแยะประเด็นต่างๆ ออกจากกัน เพราะเห็นว่า วิธีการดังกล่าวจะยุติปัญหาแค่เพียงบางส่วนเท่านั้น อาเซียนจะไม่ยอมรับข้อตกลงใดๆ ที่ไม่ใช่การแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างสมบูรณ์แบบ ทำที่เช่นนี้สอดคล้องกับจุดยืนที่พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา และกระทรวงการต่างประเทศยึดถือมาโดยตลอด

ความขัดแย้งระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายยังคงดำเนินต่อเนื่องไปจนถึงการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชาอย่างไม่เป็นทางการครั้งที่สาม หรือที่เรียกว่า การประชุมจิมสาม ซึ่งมีขึ้นระหว่างวันที่ 26 ถึง 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 ที่กรุงจาการ์ตา โดยก่อนหน้าการประชุมหนึ่งสัปดาห์ เจ้าโรดม สีหนุ และนายฮุน เซนจะได้มาพบปะกันที่บ้านพิชฌุโลก กรุงเทพมหานครในวันที่ 21

กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 และมีการลงนามในแถลงการณ์ร่วมที่ยอมรับบทบาทของสหประชาชาติในการจัดตั้งคณะบริหารชั่วคราวในกัมพูชา และการจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของอธิปไตย และเอกภาพของกัมพูชา แต่ต่อมาเมื่อผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายเดินทางเข้าร่วมการประชุมจิมสามนั้นกลับปรากฏผลว่า ถึงแม้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายยอมรับบทบาทของสหประชาชาติในการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารราชการชั่วคราวขึ้นในกัมพูชา และการจัดการเลือกตั้ง แต่ก็ยังคงมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับองค์ประกอบ และหน้าที่ของสภาสูงสุดแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายฮุน เซนที่ได้เปลี่ยนแปลงท่าทีไปในทางที่แข็งกร้าวมากขึ้นกว่าเมื่อครั้งที่มาพบปะเจ้าันโรดม สีหนุที่กรุงเทพมหานคร โดยนายฮุน เซนคัดค้านไม่ให้เจ้าันโรดม สีหนุเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติ และปฏิเสธที่จะยกเลิกระบอบเขม สัมริน รวมทั้งยังได้รื้อฟื้นปัญหาเรื่อง "การล้างเผ่าพันธุ์" ชาวกัมพูชาของเขมรแดงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และขอให้ตัดข้อความทุกแห่งในเอกสารการประชุมที่ระบุถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวเวียดนามในกัมพูชา จนในที่สุดแล้วทำให้การประชุมจิมสามประสบความล้มเหลว และไม่สามารถออกแถลงการณ์ใดๆ เกี่ยวกับข้อตกลงของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัปัญหาที่กัมพูชาได้แต่อย่างใด

3. การแสดงบทบาทเป็นคนกลาง และการจัดการเจรจาอย่างไม่เป็นทางการในประเทศไทยเพื่อประสานความเข้าใจระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่าย

นอกจากรัฐบาลไทยจะดำเนินการร่วมกับอาเซียน และมีตรประเทศอื่นๆ ในการแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหากัมพูชาในระดับระหว่างประเทศแล้ว นายกรัฐมนตรี และคณะที่ปรึกษายังพยายามทำหน้าที่เป็นคนกลางเพื่อไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายอย่างไม่เป็นทางการควบคู่กันไปด้วย โดยภายหลังจากที่การประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาที่กรุงปารีสประสบอุปสรรคจนไม่สามารถดำเนินการได้ตามแนวทางที่กำหนดเอาไว้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้จัดการให้มีการเจรจาแบบแยกฝ่ายเพื่อรับฟังท่าทีของผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้นในประเทศไทยผ่านทางกระบวนงานของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ

การเจรจากับฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยมีขึ้นในระหว่างวันที่ 11 ถึง 12 กันยายน ค.ศ. 1989 โดยเจ้าันโรดม รณฤทธิ์ นายซอน ซาน และนายเตียว สมพอนได้เข้าพบกับพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และคณะที่ปรึกษาที่บันทึชฌโลก กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้แทนของฝ่ายไทยได้เสนอให้มีการพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหากัมพูชาแบบที่ละประเด็นเริ่มจากการตกลง

หยุดยั้งระหว่างฝ่ายต่างๆ ก่อนแล้วจึงตามด้วยการถอนกำลังทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา และการจัดตั้งรัฐบาลผสมชั่วคราวขึ้นบริหารประเทศ (ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจคือ ข้อเสนอเหล่านี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของระบอบเฮง สัมริน) อย่างไรก็ตาม เจ้าโนโรดม รณฤทธิ์ยืนยันที่จะยึดถือแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างสมบูรณ์แบบตามที่อาเซียน และผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยเห็นพ้องร่วมกัน สำหรับนายซอน ซาน และนายเคียว สมพอนนั้นถึงแม้จะมีท่าทีที่ผ่อนปรนมากกว่าเจ้าโนโรดม รณฤทธิ์ แต่ทั้งสองฝ่ายก็ยังไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้แทนของฝ่ายไทยในการผลักดันให้มีการหยุดยิงที่ไม่มีข้อตกลงทางการเมืองใดๆ มารองรับ นอกจากนี้แล้วทางเจ้าโนโรดม สิทนยังประกาศว่า จะไม่เจรจากับนายฮุน เซนอีกต่อไป แต่พร้อมที่จะเข้าร่วมการเจรจาสันติภาพในระดับนานาชาติที่มีเวียดนาม อาเซียน และประเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับปัญหา กัมพูชา เข้าร่วมเจรจาด้วย โดยการเจรจาดังกล่าวจะมีขึ้นที่ใดก็ได้ หนึ่ง นอกจากนี้ข้อเสนอของฝ่ายไทยจะไม่ได้รับการเห็นด้วยจากผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยแล้ว จึง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหากัมพูชาก็แสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับการที่จะให้มีการหยุดยิงกันก่อนที่ฝ่ายต่างๆ จะบรรลุข้อตกลงทางการเมืองระหว่างกัน นอกจากนี้ต่อมา นายหลี่ ซื่อฉุน เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย ยังแสดงความแคลงใจว่า การถอนกำลังทหารเวียดนาม ซึ่งมีขึ้นระหว่าง 21 ถึง 26 กันยายน ค.ศ. 1989 นั้นเป็นเรื่องหลอกลวง (มติชน, 25 กันยายน 2532: 16) สำหรับทางด้านนายฮุน เซนนั้น ในการพบปะกับพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเมื่อวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1989 นายฮุน เซนมีท่าทีที่ผ่อนปรนมากขึ้น โดยหลังจากที่เคยปฏิเสธบทบาทของสหประชาชาติ ซึ่งรับรองฐานะของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยมาตลอด นายฮุน เซนกลับแสดงความพร้อมที่จะยอมรับให้สหประชาชาติเข้าไปดำเนินการการจัดตั้งกลไกควบคุมระหว่างประเทศขึ้นเพื่อดูแลการถอนกำลังทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา

ต่อมาในช่วงระหว่างวันที่ 21 ถึง 26 กันยายน ค.ศ. 1989 เวียดนามได้ดำเนินการถอนกำลังทหารจำนวน 260,000 คนออกจากกัมพูชา ซึ่งถึงแม้ว่าการถอนกำลังทหารที่เวียดนามอ้างว่า เป็นชุดสุดท้ายนี้จะไม่ได้รับการตรวจสอบจากกลไกควบคุมระหว่างประเทศตามแนวทางที่กำหนดไว้ในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาที่กรุงปารีส แต่เวียดนามก็เชิญให้ฝ่ายต่างๆ เข้าไปร่วมสังเกตการณ์ด้วย ซึ่งก็รวมถึงคณะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยจำนวน 10 คน นำโดยนายสะอาด ปิยะวรรณ (โดยเดินทางไปในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ใช่คณะกรรมาธิการต่างประเทศ) อย่างไรก็ตาม กระทรวงการต่างประเทศไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว เพราะเกรงว่า จะกลายเป็นการรับรองการถอนกำลังทหารของเวียดนาม แต่สำหรับทางด้านพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณนั้นกลับสนับสนุนให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้เดินทางไปสังเกตการณ์การถอนกำลังทหารเวียดนาม โดย

ได้อนุญาตให้บุคคลเหล่านี้เข้าพบก่อนที่จะออกเดินทางพร้อมกับแนะนำให้พยายาม (1) แสดงท่าทีที่เป็นกลางต่อกัมพูชาทั้งสองฝ่าย (2) ไม่รื้อฟื้นประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง "การล้างเผ่าพันธุ์" และ (3) ผลักดันนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า"

นอกจากนี้แล้ว พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังเห็นว่า การแก้ไขปัญหากัมพูชาได้บรรลุความคืบหน้าไประดับหนึ่งแล้ว ขั้นตอนต่อไปที่ฝ่ายไทยจะเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นเป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศที่จะต้องประสานงานกับฝ่ายต่างๆ เพื่อเร่งรัดให้กระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาบรรลุผลสำเร็จ ในการนี้พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา ซึ่งเดินทางไปร่วมการประชุมสมัยสามัญของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ ระหว่างวันที่ 23 กันยายน ถึง 9 ตุลาคม ค.ศ. 1989 ได้รับหน้าที่ไปหารือกับฝ่ายต่างๆ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินโดนีเซีย) เพื่อจัดให้มีการประชุมกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การดำเนินการดังกล่าวของรัฐบาลไทยได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงการต่างประเทศของสหภาพโซเวียต ซึ่งมีแถลงการณ์สนับสนุนข้อเสนอของรัฐบาลไทยที่จะให้มีการเจรจาหยุดยิงระหว่างฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชา และย้ำว่า การถอนกำลังทหารเวียดนามชุดสุดท้ายออกจากกัมพูชาไม่ควรจะกลายเป็นเงื่อนไขไปสู่การสู้รบเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองครั้งใหม่ขึ้นในกัมพูชา

ถึงแม้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และคณะที่ปรึกษาจะอ้างว่า การดำเนินการในครั้งนี้นำไปสู่ความสำเร็จในแง่ที่สามารถชักจูงผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายเข้าร่วมการประชุมที่กรุงจาการ์ตาได้ แต่สถานการณ์การสู้รบในกัมพูชาก็ยังไม่ดีขึ้นมากนัก ดังนั้น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณจึงหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงการจัดให้มีการพบปะระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้นในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง แต่กลับหันไปยืนยันว่า รัฐบาลไทยไม่จำเป็นต้องกังวลกับผลการเจรจาที่กรุงจาการ์ตา เพราะเป็นเรื่องกิจการภายในที่ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายจะต้องรับผิดชอบกันเอง หน้าที่หลักของรัฐบาลไทย คือ การหาทางบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรไทยตามแนวชายแดนที่ได้ความผลกระทบจากการสู้รบในกัมพูชา ด้วยการส่งเสริมให้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายใช้การเจรจาเป็นเครื่องมือในการยุติความขัดแย้งระหว่างกัน รวมทั้งการสนับสนุนให้มีการติดต่อค้าขายกันระหว่างประเทศไทย และกัมพูชา

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 เจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซนได้มาพบปะกันที่บ้านพิษณุโลก กรุงเทพมหานครเพื่อหารือเกี่ยวกับแผนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาของรัฐบาลไทยก่อนที่จะเดินทางไปเข้าร่วมการประชุมจิมสาม ภายหลังจากการเจรจา ซึ่งพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ พลเอกพัฒนา อัครนิมิตร์ นายพันศักดิ์ วิญญูรัตน์ และดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทยร่วมเป็น

ลักษณะยานด้วย ทั้งสองฝ่ายก็มีแถลงการณ์ร่วมกันระบุให้สหประชาชาติสามารถเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาก็ได้ในระดับที่เหมาะสม และให้จัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพของประเทศ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเจ้านโรดม สีหนุได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดีของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยไปตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1990 ดังนั้นโดยนิตินัยแล้วข้อตกลงนี้จึงน่าจะเป็นเพียงการทำข้อตกลงกันระหว่างบุคคลสองคนที่ไม่ได้มีผลผูกมัดให้คู่แทนของกัมพูชาฝ่ายใดปฏิบัติตามแต่อย่างใด

วันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 1990 เจ้านโรดม สีหนุได้เข้าหารือกับพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ โดยภายหลังการเจรจา ถึงแม้เจ้านโรดม สีหนุก็รับปากที่จะเดินทางไปพบปะกับนายฮุน เซนที่กรุงโตเกียวตามที่รัฐบาลไทยร้องขอ (ซึ่งพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้เตรียมการเรื่องนี้เอาไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งที่ตนเองเดินทางไปเยือนประเทศญี่ปุ่นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1990) แต่เจ้านโรดม สีหนุก็ยังให้ความเห็นว่า การเจรจาที่ประเทศญี่ปุ่นไม่น่าจะประสบความสำเร็จ หรือมีผลกระทบในด้านบวกต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชามากนัก นอกจากนี้แล้วการเจรจาใดที่จะเกิดขึ้นยังคงควรที่จะรวมเอาฝ่ายของนายฮุน ซาน และฝ่ายของนายเคียว สมพอนเอาไว้ด้วย มิฉะนั้นแล้วข้อตกลงที่เจ้านโรดม สีหนุทำไว้กับนายฮุน เซนจะไม่ได้รับการยอมรับ อย่างไรก็ตาม ทางด้านพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณนั้นเชื่อว่า การเจรจาแบบทวิภาคีระหว่างเจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซนน่าจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชา

หลังจากนั้นรัฐบาลไทยได้ดำเนินความพยายามที่จะประสานความเข้าใจระหว่างคู่แทนของกัมพูชาฝ่ายเพื่อมุ่งไปสู่การประชุมที่กรุงโตเกียวอีกครั้งหนึ่ง โดยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (ซึ่งอ้างว่าการดำเนินการของรัฐบาลไทยได้รับความสนับสนุนจากอาเซียน) ได้แยกพบปะกับคู่แทนของแต่ละฝ่ายแบบตัวต่อตัว ทั้งนี้ นายฮุน เซนได้เดินทางมาเจรจากับพลเอกชวลิต ยงใจยุทธที่พัทยาเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 และต่อมาในวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 เจ้านโรดม สีหนุก็เดินทางมายังกรุงเทพมหานคร นอกจากการดำเนินความพยายามที่จะชักจูงให้คู่แทนของกัมพูชาแต่ละฝ่ายไปร่วมการประชุมที่ประเทศญี่ปุ่นแล้ว ข้อเสนอของฝ่ายไทยยังรวมไปถึงประเด็นเรื่องการตกลงหยุดยิงแบบสมัครใจ (ซึ่งให้แต่ละฝ่ายควบคุมการปฏิบัติตามข้อตกลงกันเอง) และการจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ ซึ่งจะมีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 12 คน ประกอบด้วยคู่แทนของฝ่ายระบอบเฮง สัมริน และคู่แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยฝ่ายละหกคน ภายหลังจากการพบปะกับพลเอกชวลิต ยงใจยุทธแล้ว เจ้านโรดม สีหนุ นายฮุน เซน และนายเคียว สมพอนก็ตกลงที่จะลงนามในเอกสารที่เรียกว่า "แผน

ชวลิต" ซึ่งกำหนดแนวทางการหยุดยิงเอาไว้อย่างกว้างๆ (Bangkok Post, 26 May 1990: 6) ส่วนรายละเอียดของข้อตกลงสันติภาพนั้นจะต้องไปพิจารณาร่วมกันในการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชา ครั้งใหม่ที่กำหนดจะจัดให้มีขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1990 ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม เอกสารที่ผู้แทนของกัมพูชาส่งฝ่ายลงนามเอาไว้ที่กรุงเทพมหานครไม่ได้ระบุว่า กระบวนการหยุดยิงจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด และจะใช้เวลานานเท่าใด รวมทั้งยังไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของสหประชาชาติที่จะเข้าไปควบคุมตรวจสอบการหยุดยิงด้วย

4. การดำเนินบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหากัมพูชาที่กรุงโตเกียว และการจัดประชุมสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาที่กรุงเทพมหานคร

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเริ่มเสนอให้ญี่ปุ่นรับเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระหว่างเจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซนมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ได้เดินทางไปเยือนประเทศญี่ปุ่นในระหว่างวันที่ 6 - 14 เมษายน ค.ศ. 1990 โดยหวังว่า การประชุมแบบทวิภาคีนี้จะสามารถช่วยเร่งรัดกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาประสบผลสำเร็จเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งปรากฏว่า นายกรัฐมนตรีโตชิเกะ โคฟูของญี่ปุ่นก็รับที่จะพิจารณาข้อเสนอนี้ และจะปรึกษารื้อกับรัฐบาลไทยอย่างใกล้ชิดต่อไป หลังจากนั้นในวันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 1990 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธก็ได้พบปะกับเจ้านโรดม สีหนุเพื่อชักจูงให้เจ้านโรดม สีหนุยอมรับแผนการเรื่องการประชุมที่กรุงโตเกียว อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เจ้านโรดม สีหนุจะตอบรับข้อเสนอของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในหลักการ แต่เจ้านโรดม สีหนุก็ยังคงไม่มั่นใจว่า การประชุมแบบทวิภาคีดังกล่าวจะมีส่วนสนับสนุนกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาได้เพียงพอ เพราะเกรงว่า ผลการประชุมแบบทวิภาคีเช่นนี้จะถูกปฏิเสธจากฝ่ายเขมรแดง ซึ่งถูกกีดกันออกไปจากการประชุม ทั้งๆ ที่เป็นฝ่ายที่มีกำลังทหารเข้มแข็งมากที่สุดในรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1990 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณมอบหมายให้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และคณะที่ปรึกษาไปติดต่อประสานงานกับผู้แทนของกัมพูชาฝ่าย (โดยไม่ผ่านกระทรวงการต่างประเทศ) เพื่อให้มาหารือร่วมกันในประเทศไทย ซึ่งปรากฏว่า เจ้านโรดม สีหนุ นายฮุน เซน และนายเคียว สมพอนตกลงที่จะยอมรับข้อเสนอของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหากัมพูชาที่กำหนดเอาไว้อย่างกว้างๆ 5 ข้อ ทั้งนี้วัตถุประสงค์สำคัญของข้อเสนอดังกล่าวก็คือ การรับประกันความสำเร็จขั้นต่ำที่สุดของการประชุมที่กรุงโตเกียวระหว่างเขมรฝ่ายต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน อนึ่ง ถึงแม้ว่า ความพยายามของรัฐบาลไทยในครั้งนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากที่ประชุมสมัชชาถาวร

คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ซึ่งมีการประชุมกันเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหา
กัมพูชาที่กรุงนิวออร์ก (ครั้งที่สี่) เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 แต่ประเด็นสำคัญที่สมาชิกถาวร
คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติต้องการจะเห็นก็คือ การแก้ไขปัญหาที่สมบูรณาการ
การเมืองอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งครอบคลุมเรื่องบทบาทของสหประชาชาติในการควบคุมดูแลการหยุดยิง
การยุติการให้ความช่วยเหลือทางทหารจากภายนอกประเทศ การจัดการเลือกตั้งที่เป็นอิสระขึ้นภายใต้
การอุปถัมภ์ของสหประชาชาติ และการรับประกันเอกราช บูรณภาพแห่งดินแดน และความเป็นกลาง
ของกัมพูชา

สำหรับทางด้านเจ้าโรดม สีหนุ นั้น ถึงแม้จะเห็นด้วยกับหลักการกว้างๆ ของ "แผนขวลิต"
แต่ต่อมาในวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 เจ้าโรดม สีหนุก็เร่งรัดให้พลเอกขวลิต ยงใจยุทธกำหนด
รายละเอียดของแผนการดังกล่าวให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องการตกลง
หยุดยิงแบบสมัครใจ (ที่ให้แต่ละฝ่ายควบคุมการปฏิบัติตามข้อตกลงกันด้วยตนเอง) ซึ่งเจ้าโรดม
สีหนุเห็นว่า มีความสำคัญในฐานะที่เป็นขั้นตอนแรกของการแก้ไขปัญหาอย่างสมบูรณ์แบบ
แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่า กองกำลังของแต่ละฝ่ายจะสามารถระงับใจของตนได้เพียงใดในช่วงเวลาระหว่าง
การประชุมที่กรุงโตเกียว และการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหาที่กรุงปารีส
(ที่ยังไม่มีการกำหนดเวลาการประชุมที่แน่นอน) หรือเท่ากับยังไม่มียุทธการที่
อย่างแท้จริงในกัมพูชาหรือไม่ภายหลังการประชุมที่กรุงโตเกียว

การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาที่กรุงโตเกียวมีขึ้นที่พระราชวังอากาศากระหว่างวันที่ 4
ถึง 6 มิถุนายน ค.ศ. 1990 โดยมีรัฐบาลไทย และรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นผู้ประสานงาน ทั้งนี้ สำหรับทางฝ่าย
ไทยนั้นผู้ที่เดินทางไปทำหน้าที่ประสานงานการประชุมครั้งนี้ คือ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี นายไกรศักดิ์
ชุธะวณิช นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ และ พลเอกขวลิต ยงใจยุทธ (ซึ่งปฏิบัติงานร่วมกับคณะที่ปรึกษา
ของนายกรัฐมนตรี) ไม่มีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศร่วมด้วย นอกจากสถานทูตไทยในกรุง
โตเกียวต้องทำการต้อนรับคณะผู้แทนไทยตามมารยาท อย่างไรก็ตาม การเจรจาที่ประสบปัญหา
หลายประการ เริ่มตั้งแต่การที่ฝ่ายเขมรแดง ซึ่งมีกำลังทหารมากที่สุดในฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชา
ประชาธิปไตยได้ถูกลดบทบาทในการเจรจาให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของฝ่ายเจ้าโรดม สีหนุ ฝ่ายเขมรแดง
เห็นว่า การเจรจาครั้งนี้เป็นเพียงการเจรจาแบบทวิภาคีระหว่างฝ่ายระบอบเฮง สัมริน (ซึ่งมีนายฮุน เซน
เป็นตัวแทน) และฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย (ซึ่งมีเจ้าโรดม สีหนุเป็นตัวแทน) ดังนั้น นาย
เคียว สมพอนจึงปฏิเสธที่จะเข้าร่วมประชุมด้วย

ถึงแม้จะมีอุปสรรคจากเหตุการณ์ข้างต้น แต่ญี่ปุ่น และฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็ยังพยายามผลักดันให้การเจรจาดำเนินต่อไป จนต่อมาในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1990 เจ้าันโรดม สีหนุ และนายฮุน เซนก็สามารถลงนามในแถลงการณ์ร่วมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหากัมพูชา (Joint Communique between H.R.H. Samdech Norodom Sihanouk and H.E. Mr. Hun Sen on Solution to the Cambodian Problem in Tokyo on June 4-5, 1990) ซึ่งมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ (1) จะต้องให้ทุกฝ่ายดำเนินการควบคุมกำลังของตนโดยสมัครใจอย่างเร่งด่วน (2) จะต้องมีการตกลงหยุดยิงกันอย่างแท้จริงเพื่อเป็นขั้นตอนไปสู่การบรรลุมาตรการสำหรับแก้ไขปัญหากัมพูชา การหยุดยิงนี้จะดำเนินการผ่านทางกลไกความเป็นปรปักษ์ระหว่างกัน และการจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ (3) ในช่วงเวลาดังกล่าวทุกฝ่ายจำเป็นจะต้องระงับปฏิบัติการทางทหารทั้งหมด ซึ่งในการนี้จะต้องมีมาตรการสำหรับควบคุมที่ชัดเจน รวมทั้งจะต้องมีการรับประกันว่า ระหว่างนี้กำลังทหารของทุกฝ่ายจะต้องประจำการอยู่ในที่มั่นของตน และจะต้องไม่มีการกระทำใดๆ ที่จะนำไปสู่การขยายเขตแดนของแต่ละฝ่ายออกไป (4) ควรจะมีการจัดการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหากัมพูชาขึ้นที่กรุงปารีส ซึ่งสหประชาชาติจะอาศัยกลไกควบคุมระหว่างประเทศเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับควบคุมดูแลการถอนกำลังทหารต่างชาติ การยุติความช่วยเหลือทางทหาร และการปฏิบัติตามข้อตกลงหยุดยิงในกัมพูชา (5) การจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติเป็นสัญลักษณ์ที่จำเป็นสำหรับอธิปไตย เอกภาพ และความเป็นกลางของกัมพูชา โดยตามข้อตกลงในแถลงการณ์ร่วมระหว่างเจ้าันโรดม สีหนุ และนายฮุน เซน ซึ่งลงนามไว้ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 สมาชิกของสภาสูงสุดแห่งชาติจะประกอบด้วยผู้แทนของทั้งสองฝ่ายในจำนวนที่เท่ากัน สภาสูงสุดแห่งชาติมีอำนาจที่จะเชิญสหประชาชาติเข้าไปดูแลการหยุดยิง และจัดเตรียมการเลือกตั้งในกัมพูชา และ (6) การประกาศให้นครวัดเป็นเขตเป็นกลางและปราศจากการสู้รบ โดยทุกฝ่ายยินดีที่จะร่วมมือกับนานาชาติเพื่ออนุรักษ์ และบูรณะมรดกโลกแห่งนี้ (Bangkok Post, 7 June 1990: 4)

นายเคียว สมพอนปฏิเสธไม่ยอมรับแถลงการณ์ร่วมฉบับดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า เนื้อหาของแถลงการณ์ถูกบิดเบือนไปจากข้อตกลงเดิมที่ลงนามกันไว้ที่กรุงเทพมหานคร (ซึ่งมีห้าข้อ) รวมทั้งยังได้มีการเพิ่มเติมภาคผนวกต่อท้ายแถลงการณ์ขึ้นมาอีกถึงสี่ข้อ ทั้งนี้ประเด็นสำคัญที่นายเคียว สมพอนไม่เห็นด้วย คือ (1) การเติมข้อความในข้อ 6 ลงไปซึ่งไม่มีอยู่ในข้อตกลงที่กรุงเทพฯ ฝ่ายเขมรแดงต้องการให้นครวัดเป็นเขตปลอดทหาร ไม่ใช่ปล่อยให้พมเปญลงทหารไว้แล้วห้ามมีการสู้รบ (2) การที่ฝ่ายเขมรแดงต้องไปตกลงแบ่งสรรจำนวนสมาชิกในสภาสูงสุดแห่งชาติร่วมกับฝ่ายของเจ้าันโรดม สีหนุ และฝ่ายของนายซอน ซานอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่ฝ่ายระบอบเฮง สัมรินกลับได้รับสิทธิ์ให้มีจำนวนสมาชิก

ได้ถึงหกคน นอกจากนี้แล้วฝ่ายเขมรแดงยังไม่พอใจที่มีการแบ่งสรรอำนาจระหว่างกัมพูชาสี่ฝ่ายอย่างไม่เท่าเทียมกัน โดยผู้ประสานงานการประชุมที่กรุงโตเกียวนั้นถือว่า กัมพูชาสามฝ่ายมีฐานะเหมือนกันเป็นกลุ่มเดียวกัน เพราะฉะนั้น ในทัศนะของฝ่ายเขมรแดงสภาสูงสุดแห่งชาติที่จะจัดตั้งขึ้นตามแถลงการณ์ฉบับนี้จึงไม่ได้มีฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนชาวกัมพูชาอย่างแท้จริง (ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อประเด็นเรื่องการบรรลุข้อตกลงหยุดยิงอย่างแท้จริงระหว่างกองกำลังฝ่ายต่างๆ ซึ่งถูกนำมาเชื่อมโยงไว้กับประเด็นเรื่องการจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ) การที่ฝ่ายเขมรแดงคัดค้านเนื้อหาของแถลงการณ์ร่วมที่กรุงโตเกียวอย่างรุนแรงเช่นนี้ได้ส่งผลทำให้เจ้านโรดม สีหนุตัดสินใจถอนตัวออกจากข้อตกลงในแถลงการณ์ดังกล่าวในอีกหนึ่งเดือนต่อมา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้แถลงการณ์ร่วมที่กรุงโตเกียวจะถูกคัดค้านจากฝ่ายเขมรแดง (รวมทั้งต่อมาเจ้านโรดม สีหนุยังได้ประกาศถอนตัวออกจากข้อตกลงด้วย) แต่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณกลับเห็นว่า การประชุมครั้งนี้ประสบผลสำเร็จในระดับที่น่าพอใจแล้ว เนื่องจากสามารถผลักดันให้มีการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงระหว่างผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย และผู้แทนของฝ่ายระบอบเฮง สัมริน ทั้งนี้รัฐบาลไทยจะพยายามชักจูงให้ฝ่ายเขมรแดงกลับเข้าร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพในกัมพูชาต่อไป (Bangkok Post, 7 June 1990: 10) นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รัฐบาลไทยเป็นฝ่ายที่จัดให้มีการพบปะกับผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้นเพื่อกำหนดกรอบการเจรจาในการประชุมที่กรุงโตเกียว ซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่การลงนามในข้อตกลงหยุดยิงระหว่างเจ้านโรดม สีหนุ และนายฮุน เซน นอกจากนี้แล้วประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และญี่ปุ่นก็ยังแสดงความพึงพอใจต่อผลการประชุมครั้งนี้อีกด้วย โดยเห็นว่าการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่สมบูรณแบบในที่สุด (Bangkok Post, 3 July 1990: 4)

สำหรับจีน ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการดำเนินความพยายามเกลี้ยกล่อมให้ฝ่ายเขมรแดงเข้าร่วมการประชุมมาโดยตลอดนั้นกลับไม่ยอมรับข้อตกลงแบบทวิภาคีดังกล่าว เนื่องจากต้องการให้การประชุมครั้งนี้ปฏิบัติต่อผู้แทนของกัมพูชาทั้งสี่ฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน และฝ่ายเขมรแดงจะต้องมีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อยุติปัญหาในกัมพูชา รวมทั้งจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลผสมสี่ฝ่ายที่จะจัดตั้งขึ้นในอนาคต ดังนั้น เมื่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเดินทางไปเยือนจีนภายหลังจากที่การประชุมที่กรุงโตเกียวสิ้นสุดลง (ตามคำสั่งของพลเอกชาติชาย ผ่านนายไกรศักดิ์) พลเอกชวลิต ยงใจยุทธจึงได้รับคำขอร้องให้กลับไปประสานงานเพื่อจัดให้มีการประชุมระหว่างผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายขึ้นในประเทศไทย

อีกครั้งหนึ่ง (Bangkok Post, 22 June 1990: 8) พลเอกชวลิต เห็นว่าการประชุมโตเกียวประสบความล้มเหลว คือไม่สามารถทำให้ผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่ายลงนามในแถลงการณ์ร่วมได้เป็นเพราะที่ประชุมโตเกียวได้เปลี่ยนข้อความในร่างแถลงการณ์ที่ได้ตกลงกันไว้ที่กรุงเทพฯ โดยที่ตนเองไม่ได้รับคำปรึกษาจากที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ก่อน

ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา คือ การที่นายซอน ซาน และนายเดียว สมพอน เดินทางมาเข้าพบพลเอกชวลิต ยงใจยุทธที่บ้านพักในกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1990 เพื่อขอร้องให้ช่วยประสานงานให้รัฐบาลไทยยอมรับเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระหว่างผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่าย แต่เนื่องจากพลเอกชวลิต ยงใจยุทธได้ลาออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมไปตั้งแต่วันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1990 แล้ว ดังนั้น จึงไม่มีอำนาจที่จะให้คำตอบใดๆ ได้ แต่พลเอกชวลิต ยงใจยุทธก็รับปากที่จะนำเสนอเรื่องนี้ไปหารือกับพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (Bangkok Post, 3 July 1990: 1) อย่างไรก็ดี ตาม ต่อมารัฐบาลไทยได้ปฏิเสธที่จะรับเป็นเจ้าภาพสำหรับการเจรจาดังกล่าว

ถึงแม้รัฐบาลไทยจะปฏิเสธไม่ยอมจัดการประชุมระหว่างผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่ายขึ้นอีกครั้ง แต่ทางด้านรัฐบาลอินโดนีเซีย และรัฐบาลฝรั่งเศสก็ยังพยายามผลักดันให้มีการประชุมระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาแกมพูชาต่อไป โดยทั้งสองประเทศได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการประชุมที่กรุงจาการ์ตา ระหว่างวันที่ 9 ถึง 10 กันยายน ค.ศ. 1990 ซึ่งปรากฏว่า สามารถนำไปสู่การบรรลุข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติที่ประกอบด้วยผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นองค์การที่มีอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงในการบริหารประเทศก่อนที่จะจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในกัมพูชา สภาสูงสุดแห่งชาติยังจะทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประเทศกัมพูชาในสหประชาชาติ และองค์การระหว่างประเทศอื่นๆ บนพื้นฐานของการตัดสินใจในระบบฉันทมติ นอกจากนี้แล้วผู้แทนของกัมพูชาทั้งสองฝ่ายยังยอมรับกรอบการเจรจาแก้ไขปัญหาแกมพูชา ซึ่งจัดทำขึ้นในการประชุมระหว่างสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเมื่อปลายเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1990 โดยมีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของสหประชาชาติในการดูแลการหยุดยิง และการควบคุมการปลดอาวุธของกองกำลังกัมพูชาทุกฝ่าย นอกจากนี้สหประชาชาติยังจะทำหน้าที่ดูแลการเลือกตั้ง และดำเนินการให้เกิดความมั่นใจว่า เวียดนามได้ถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชาอย่างแท้จริง

ภายหลังเสร็จสิ้นการประชุมระหว่างผู้แทนกัมพูชาสี่ฝ่ายที่กรุงจาการ์ตแล้ว นายฮุน เซนก็แวะพักที่ประเทศไทย และได้รับข้อเสนอจากพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณที่จะจัดการประชุมสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาขึ้นในกรุงเทพมหานคร โดยจะใช้อาคารของสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาหลังเดิม (ซึ่งปล่อยให้ร้างไว้ภายหลังที่เกิดปัญหา กัมพูชา และรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยเคยขออนุญาตใช้เป็นสถานที่ทำการ แต่ถูกปฏิเสธ) เป็นสถานที่ประชุมครั้งนี้ นอกจากนี้แล้วพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณยังหวังว่า การประชุมที่จะจัดขึ้นนี้ยังน่าจะประสบผลสำเร็จในการเลือกสรรตัวบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อนายฮุน เซนเดินทางกลับถึงกรุงเทพมหานครแล้วก็ได้ปฏิเสธแนวความคิดที่จะแยกตำแหน่งประธานสภาสูงสุดแห่งชาติ (ซึ่งคาดกันว่าบุคคลที่เหมาะสมมากที่สุดก็คือ เจ้านโรดม สีหนุ) เพิ่มเติมออกมาเป็นสมาชิกคนที่ 13 ของสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา เพราะฉะนั้น ถ้าหากเจ้านโรดม สีหนุขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติแล้ว ฝ่ายรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยก็จะเหลือสัดส่วนจำนวนสมาชิกในสภาสูงสุดแห่งชาติ กัมพูชาเพียงห้าคนเท่านั้น (ในสัดส่วนที่ตกลงกันไว้เดิมนั้น ฝ่ายเจ้านโรดม สีหนุ ฝ่ายนายซอน ซาน และฝ่ายนายเคียว สมพอนจะมีจำนวนสมาชิกได้ฝ่ายละสองคน)

การประชุมสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาครั้งแรกเกิดขึ้นระหว่างวันที่ 17 ถึง 19 กันยายน ค.ศ. 1990 โดยเป็นผลมาจากการประสานงานอย่างแข็งขันของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และคณะที่ปรึกษา ซึ่งนายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ และนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณได้ประสานงานกับกองทัพบกให้จัดการปรับปรุงสถานเอกอัครราชทูตกัมพูชาหลังเดิมที่ถนนราชดำริในกรุงเทพมหานครขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสถานที่จัดการประชุมอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แล้วยังมีรายงานข่าวว่า บุคคลทั้งสองได้ประสานงานเพื่อที่จะนำเอาเครื่องเรือน และอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงานจากทำเนียบรัฐบาลมาใช้ในการประชุมครั้งนี้ รวมทั้งยังมีการติดตั้งโทรศัพท์ และโทรสารไปด้วย (หลักไท, 17 - 23 ธันวาคม 2533: 27 - 29) สำหรับประเด็นสำคัญที่เป็นหัวข้อการประชุมครั้งนี้ คือ (1) การสรรหาตัวบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา (2) การกำหนดตัวแทนไปเข้าร่วมการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ และ (3) การยุติความช่วยเหลือทางทหาร และการจัดส่งอาวุธจากต่างชาติไปให้กับ กัมพูชาทุกฝ่าย

ประเด็นที่น่าสนใจในการประชุมครั้งนี้ก็คือ การที่คณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ และนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณแสดงท่าทีที่โอนเอียงไปสนับสนุนฝ่ายระบอบเฮง สัมรินอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น การจัดให้ผู้แทนของฝ่ายระบอบเฮง สัมริน

เข้าพักในโรงแรมโอเรียลเต็ลชั้นเดียวกันกับพวกตน และในขณะที่มีการประชุมนั้น ผู้แทนของฝ่ายระบบอบเฮง สัมรินก็ได้โทรศัพท์ติดต่อกับคณะที่ปรึกษาเป็นระยะๆ ในขณะที่เขมรอีกสามฝ่ายให้แยกกันอยู่ในชั้นอื่นๆ ของโรงแรมเดียวกัน นอกจากนี้แล้วยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับระเบียบพิธีทางการทูต (protocol) เนื่องจากคณะที่ปรึกษานำโต๊ะประชุมรูปโซมาใช้ ซึ่งทำให้ดูเหมือนกับว่า นายฮุน เซนมีที่นั่งอยู่ในตำแหน่งประธานของที่ประชุม จนทำให้เจ้านโรดม รณฤทธิ์ และผู้แทนของกัมพูชาอีกสองฝ่ายไม่พอใจอย่างมาก (อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้ นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์อ้างว่า กระทรวงการต่างประเทศได้จัดให้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายนั่งปะปนกัน และไม่มีเจตนาที่จะจัดตำแหน่งที่นั่งในการประชุมให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสถานภาพเหนือกว่าฝ่ายอื่นๆ ในขณะที่เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศยืนยันว่ากระทรวงการต่างประเทศไม่มีส่วนร่วมในการจัดประชุมคราวนี้เลย) เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ได้มีส่วนส่งเสริมให้นายฮุน เซนสามารถแสดงท่าทีที่แข็งกร้าวในที่ประชุม โดยปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอที่จะให้เพิ่มสมาชิกคนที่ 13 ในกรณีที่เจ้านโรดม สีหนุ (ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมประชุม) รับตำแหน่งเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติ กัมพูชา หรือมิฉะนั้นก็ต้องเพิ่มสัดส่วนของจำนวนสมาชิกให้กับฝ่ายระบบอบเฮง สัมรินอีกหนึ่งตำแหน่ง (ซึ่งจะทำให้ฝ่ายเฮง สัมรินยังคงมีสัดส่วนของจำนวนสมาชิกที่เป็นต่อในการลงคะแนนเสียงใดๆ ของสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา) สำหรับในประเด็นเรื่องการกำหนดผู้แทนของกัมพูชาที่จะเข้าร่วมการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ นั้น นายฮุน เซนเห็นว่า ควรจะให้สภาแห่งชาติสูงสุดรับหน้าที่ดังกล่าว และถ้าหากสหประชาชาติยังคงรับรองสถานภาพของรัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตยแล้ว สหประชาชาติก็ไม่ควรที่จะเข้ามาบีบบังคับในการแก้ไขปัญหากัมพูชาอีกต่อไป

นอกจากนี้แล้วคณะที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรียังได้เข้ามาแทรกแซงในกระบวนการเจรจาด้วยการจัดทำร่างรายชื่อของคณะผู้แทนกัมพูชาที่จะเข้าร่วมการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติเสนอต่อผู้แทนของกัมพูชาสามฝ่ายในขณะที่เขาพบ ม.ร.ว. เกษมสโมสร เกษมศรี ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ โดยเอกสารดังกล่าวระบุให้นายฮุน เซนเป็นผู้แทนคนที่หนึ่ง (อันนี้ ในร่างรายชื่อชุดแรกในจำนวนทั้งหมดสามชุด ซึ่งเสนอไว้เมื่อวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1990 นั้นถึงกับระบุว่า นายฮุน เซนเป็นหัวหน้าคณะผู้ของกัมพูชา) ส่วนชื่อของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งประธานสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาก็ไม่มีการกล่าวถึงแต่อย่างใด เนื่องจากถือว่า ทุกฝ่ายยอมรับให้เจ้านโรดม สีหนุดำรงตำแหน่งนี้อยู่แล้ว การกระทำเช่นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับผู้แทนของกัมพูชาสามฝ่ายเป็นอย่างมาก (ถึงแม้กระทรวงการต่างประเทศจะไม่ได้ชักจูงให้ผู้แทนของกัมพูชาสามฝ่ายยอมรับเอกสารดังกล่าวก็ตาม) จนทำให้เจ้านโรดม รณฤทธิ์ถอนตัวออกจากการประชุมในวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1990 (โดยอ้างว่า มีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส) ส่วนนายเคียว สมพอนนั้นก็มีแถลงการณ์ว่า ปัญหาในการประชุม

ที่กรุงเทพมหานครครั้งนี้มีสาเหตุหลักมาจากการที่นายสุน เชนนำเอาประเด็นเรื่องการแต่งตั้งเจ้าหน้าโรดม สิทธิเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชามาใช้เป็นเงื่อนไขต่อรองให้ตนเองได้รับตำแหน่งเป็นรอง ประธานสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา หรือหัวหน้าคณะผู้แทนของกัมพูชาที่จะเดินทางไปเข้าร่วมการประชุมของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ ความขัดแย้งในประเด็นเรื่องสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชาทำให้การประชุมที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และคณะที่ปรึกษาพยายามผลักดันอย่างเต็มที่ ประสบกับความล้มเหลว และยังคงผลต่อเนื่องไปทำให้ผู้แทนของกัมพูชาสี่ฝ่ายไม่สามารถตกลงกัน เกี่ยวกับเรื่องการหยุดยิง และการยุติความช่วยเหลือจากต่างชาติอีกด้วย เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นประเด็น ที่กำหนดให้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสภาสูงสุดแห่งชาติกัมพูชา

การส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับระบอบเฮง สัมรินตามนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบ ให้เป็นสนามการค้า”

กัมพูชามีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ สัตว์น้ำ และแร่ธาตุ ดังนั้น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณจึงมีทัศนะว่า รัฐบาลไทยจำเป็นต้องเพิ่มการติดต่อทางเศรษฐกิจ กับกัมพูชา เนื่องจากเป็นประเทศที่มีศักยภาพที่จะเป็นตลาด และแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งในการนี้ นายสุน เชน นายกรัฐมนตรีของระบอบเฮง สัมรินได้ แสดงท่าทีที่ตอบรับข้อเสนอของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นอย่างดี โดยไม่คำนึงความแตกต่างทางอุดมการณ์ระหว่างสองประเทศ และในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1989 ระบอบเฮง สัมรินก็ได้ออกกฎหมายที่ ให้การคุ้มครองเงินทุน และสิทธิ์ต่างๆ ของชาวต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในกัมพูชา รวมทั้งยังมีการ สนับสนุนการลงทุนในทุกสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเกษตร การเพาะเลี้ยงสัตว์ ไคโรแกรนด์ พัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ การผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก และการทดแทนการนำเข้า (จุลสารธนาคาร กรุงเทพ จำกัด, 2532: 65)

สำหรับการค้ากับประเทศกัมพูชานั้น รัฐบาลไทยผ่อนผันให้มีการค้าขายกันตามแนวชายแดนได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ผงซักฟอก สมู ยาสระผม อาหารกระป๋อง ข้าวสาร และเสื้อผ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การค้าขายเหล่านี้ดำเนินไปในขอบเขตที่ จำกัด และมักจะอยู่ในรูปของการลักลอบค้า เนื่องจากรัฐบาลไทยยังคงใช้พระราชกำหนดควบคุมสินค้า ขยายแดนในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดต่อกับกัมพูชา ส่วนการค้าขาย และการลงทุนขนาดใหญ่ นั้น สถานการณ์ การสู้รบที่ยังคงดำเนินอยู่ในกัมพูชาทำให้นักลงทุนไทยไม่กล้าเสี่ยงที่จะเข้าไปทำธุรกิจในกัมพูชาโดยตรง

ยกเว้นบริเวณเกาะกง ซึ่งเป็นจุดผ่านแดนหลักสำหรับส่งสินค้าจากประเทศไทยเข้าไปในกัมพูชา (และยังสามารถส่งสินค้าเหล่านั้นต่อไปยังเวียดนามได้อีกด้วย) นักธุรกิจไทยที่บทบาทสำคัญในการติดต่อค้าขายกับกัมพูชาผ่านทางเกาะกงมาเป็นเวลานาน คือ นายธนิต ไตรวุฒิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดตราด พรรคชาติไทย (*The Nation*, 11 January 1989: 1; *The Nation*, 22 March 1989: 4) โดยมีการติดต่อค้าขายกับระบอบเฮง สัมรินหลายประเภท เช่น การค้าไม้ การประมง และการเป็นตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น (*The Nation*, 26 March 1989: 1)

ในระหว่างที่นายสุน เชนเดินทางมาเยือนประเทศไทยเมื่อช่วงปลายเดือนมกราคม ค.ศ. 1989 นั้นเจ้าภาพฝ่ายไทยได้นำคณะของนายสุน เชนไปเยี่ยมชมกิจการของบริษัทเครื่องเจริญโภคภัณฑ์ ซึ่งมีชื่อเสียงในธุรกิจด้านการเกษตรแบบครบวงจรขนาดใหญ่ นอกจากนี้แล้วผู้แทนนักธุรกิจไทย ประกอบด้วยนายวรรณ ชันชื้อ ประธานวุฒิสภา นายอานันท์ ปันยารชุน รองประธานสภาพันธ์อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และนายสุวิทย์ หวังทลีได้ขอเข้าพบกับนายสุน เชนเพื่อเจรจาเกี่ยวกับการทำธุรกิจระหว่างกันเมื่อวันที่ 26 มกราคม ค.ศ. 1989 ซึ่งทั้งสองฝ่ายตกลงให้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการที่จะเพิ่มระดับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการลงทุนระหว่างประเทศไทย และกัมพูชา สำหรับธุรกิจที่มีการพิจารณาทั้งในการหารือครั้งนี้ คือ การประมง การทำไม้ การท่องเที่ยว การทำเหมือง (แร่ธาตุ และพลอย) การแลกเปลี่ยนสินค้า การลงทุนของภาคเอกชน และโครงการพัฒนาแม่น้ำโขง (*The Nation*, 27 January 1989: 3) หลังจากนั้นนักธุรกิจไทยที่เกี่ยวข้องกับพรรคชาติไทย และพรรคกิจสังคมก็เริ่มพยายามแสวงหาหนทางที่จะเข้าไปทำการค้ากับระบอบเฮง สัมริน เช่น ในช่วงปลายเดือนเมษายน ค.ศ. 1989 คณะนักธุรกิจไทยนำโดยนายธนิต ไตรวุฒิได้เดินทางไปกัมพูชาเพื่อศึกษาลู่ทางในการค้าขาย และการลงทุน ซึ่งผลการเจรจากับนายเจีย ซิมที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสมัชชาแห่งชาติ (รวมทั้งตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยของระบอบเฮง สัมริน) นั้น นักธุรกิจไทยได้รับคำยืนยันว่า กัมพูชาพร้อมที่จะขายไม้ให้อย่างไม่จำกัดในอนาคต และต่อมาในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1989 บริษัทของนายธนิต ไตรวุฒิก็นำรถยนต์จำนวน 300 คันจากประเทศไทยให้กับกัมพูชาโดยตรงเป็นครั้งแรก (กรุงเทพฯธุรกิจสุดสัปดาห์ 30 กันยายน - 6 ตุลาคม 2532, 7 - 10) อนึ่ง นอกจากการติดต่อค้าขายกับระบอบเฮง สัมรินแล้วยังปรากฏว่า นักธุรกิจไทยจำนวนหนึ่งยังได้เข้าไปทำไม้ และเหมืองพลอยในเขตอิทธิพลของเขมรแดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่เมืองโพลิน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับจังหวัดตราดของประเทศไทย (*Bangkok Post*, 30 June 1990: 1) ทั้งนี้จะมีการตกลงกันเกี่ยวกับค่าผ่านแดน และค่าธรรมเนียมที่นักธุรกิจไทยจะต้องชำระให้กับกองกำลังเขมรแดงที่ควบคุมดูแลพื้นที่

บริเวณนั้นๆ สำหรับในส่วนของธุรกิจด้านการประมงนั้น บริษัทพีชเชอริ อินเตอร์เทรดได้รับสัมปทานจากระบบเบง สัมรินให้สามารถเข้าไปทำการประมงในเขตน่านน้ำของกัมพูชาได้ โดยจะต้องชำระค่าธรรมเนียมจำนวน 80,000 ถึง 100,000 บาทต่อเดือนต่อเรือประมงหนึ่งลำ นอกจากนี้แล้วยังมีการทำการประมงในเขตเกาะกง ซึ่งคิดค่าธรรมเนียมกับเรือประมงไทยในอัตราลำละ 20,000 บาทต่อเดือน และถ้าหากเรือประมงเหล่านี้ถูกทหารกัมพูชาจับกุมไป ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่เกาะกงจะทำหน้าที่ประสานงานติดต่อขอรับเรือคืนให้กับนักธุรกิจไทย โดยจะคิด "ค่าบริการ" สำหรับการให้ความช่วยเหลือลักษณะนี้ แยกต่างหากจากค่าธรรมเนียมตามปกติ

ข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ชี้ให้เห็นว่า มูลค่าการค้าระหว่างประเทศไทย และกัมพูชาเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณประกาศนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า" โดยประเทศไทยเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบดุลการค้ามาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 (ดู ตารางที่ 1) สินค้าหลักที่ประเทศไทยส่งออกไปยังกัมพูชา (อย่างเป็นทางการ) ได้แก่ อาหารสำเร็จรูป เครื่องมือ อุปกรณ์ทางการแพทย์ และสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ส่วนสินค้านำเข้าจากกัมพูชา (อย่างเป็นทางการ) นั้นประกอบด้วยเศษเหล็กกล้า เศษทองแดง ยางพารา ไม้ซุง และหนังสือ เป็นต้น ส่วนการค้าขายตามแนวชายแดนอีกจำนวนมากซึ่งดำเนินไปอย่างผิดกฎหมายนั้นไม่มีการสำรวจข้อมูลเอาไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม จำนวนนักธุรกิจไทยที่เข้าไปลงทุนในกัมพูชายังมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนในลาว และเวียดนาม ทั้งนี้ธุรกิจส่วนใหญ่ที่มีการลงทุนมักจะต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์น้ำ พลอย และแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น การลงทุนของนักธุรกิจไทยมักใช้เงินทุนไม่มากนัก และมีระยะคืนทุนเร็ว รวมทั้งยังเป็นธุรกิจที่ไม่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง หรือใช้แรงงานจำนวนมากแต่อย่างใด สำหรับปัญหาสำคัญในติดต่อค้าขายกับกัมพูชาก็คือ การขาดเสถียรภาพทางการเมือง การสู้รบระหว่างกองกำลังฝ่ายต่างๆ การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน และความไม่ชัดเจนในนโยบาย และกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการลงทุน รวมทั้งการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1: มูลค่าการค้าอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับกัมพูชา ระหว่างปี ค.ศ. 1984 ถึง
ค.ศ. 1990

หน่วย: ล้านบาท

ค.ศ.	การค้าหวิภาคี	สินค้าส่งออก	สินค้านำเข้า	ดุลการค้า
1984	0.90	0.90	0.00	0.90
1985	10.20	10.10	0.10	10.00
1986	-	-	-	-
1987	-	-	-	-
1988	14.40	13.90	0.50	13.40
1989	91.70	2.40	89.30	-86.90
1990	318.30	21.80	296.50	-274.70

ที่มา: ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย